

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Fran Saleški Finžgar

Iveri in utrinki

O M N I B U S

BESEDA

Fran Saleški Finžgar
IVERI IN UTRINKI

To izdajo pripravil
Franko Luin
franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-296-3

beseda@omnibus.se
www.omnibus.se/beseda

VSEBINA

IVERI	5
<i>Bralcem</i>	6
PRVI ČEVLJI	7
PRVI TOBAK	9
IZGUBLJENI SIN	13
ZAPELJIVE BOROVNICE	17
TRETJINEK	20
NA RACKE	27
LIPA VABI	31
POD KONJI	38
PONOSNI PADAR	43
POGUMNI JAHAČ	46
ZDRAVNIK IN UČENIK	57
PRI KOŠUTJI LUŽI	66
SLOVENSKI KOROTAN	71

UTRINKI	78
SKUPIL JO JE	79
MLADOST – BODI DOBROST	81
OČETOV UKAZ	86
ŽENA – UŠLA	87
KROJAŠKI VAJENEC	89
PONOS	94
SOSED PRI SOSEDU	96
POSOJENA KNJIGA	97
PRI KROJAČU	100
PRI ODPRTEM KRUHU	102
OČETOVE GRČE	104

IVERI

Bralcem

*J*ata pisem se mi je naletela na pisalno mizo ob petinosemdesetletnici. Vsem sem — starec — od srca hvaležen. Med pismi pa jih je mnogo, ki razodevajo zorno mladost. (Ta pisma so pozdravi in voščila pionirjev, šolarjev in dijakov.) Teh sem bil posebno vesel. Sedanja mladina rada bere. V taki mladosti mi nismo brali. Abecednik in berilo — to je bilo vse. In še ti dve knjigi sta bili večkrat bojno orožje, ki je udarjalo po glavah, ko smo se razposajena čredica vračali iz šole in se razkropili po vaseh. Vsa pisma mladih imajo željo: Piši, še in še piši. Oj, ljubi moji, pisanje količkaj dobrih povesti je težko delo. Starčki nismo za to nič več sposobni. V starosti nam uhajajo misli le nazaj v mlada leta. Iz teh vam poskusim napisati nekaj zgodbic. Vse te je izsekal čas iz mojega življenja; zato jim pravim

Iveri

PRVI ČEVLJI

V počitnicah sem šel povasovat k svoji teti. Samska je živel na rojstnem domu pri gospodarju, svojem bratu. Da si je prislužila za potrebno obleko, je pletla iz domače volne zimske nogavice in zimske jopiče za možake. Seveda je bila tudi pestunja za bratove otroke.

Ko sem prišel v hišo, mi je teta po stari navadi položila na mizo hleb kruha in poleg krušni nož. Ko sva se pogovarjala, se mi je pridružila njena petletna hčerka. Potezala me je za žep. Pobožal sem jo po lepih laseh in se dalje pogovarjal s teto. Dekliček pa ni nehal. Potezal me je čedalje bolj krepko. Vzdigala je nožico in kazala: »Vic, vic.« Nisem je razumel. Poučila me je teta: »Tak poglej in pohvali njene prve čeveljčke!« Tedaj sem razumel mlado ničemurnost, ogledal in pohvalil oba čižemčka. Deklica je na to zadovoljna odšla ven, kjer se je igralo nekaj otrok. Opazil sem, kako je nerodno štorkljala v prvih čeveljčkih. Dotlej je bila od pomladi do jeseni bosa, pozimi je nosila coklice. Ko je prišla v veži do praga, se je spotaknila in padla. Stokrat in stokrat je šla bosa čez prag, prvi čevlji pa so jo vrgli. Zajokala je, pritekla k teti in jo moledovala, da ji je sezula čevlje. Jezna

jih je sunila pod klop in odšla bosa k družčini. Teta jo je hitro potolažila, meni pa rekla: »Človek se mora v življenju vedno učiti.« — »Celo nošnje prvih čevljev,« sem dodal teti.

PRVI TOBAK

*Očetovo fajfco dobim.
Natlačim tobaka,
prižgem tega spaka
in vleči, kar morem, hitim.*

Tisti, ki je tako pesem zložil, je že davno v grobu. Mi, kasnejši otroci, smo bili prav taki iztakljivci. Ko je šel oče v gozd, da naveže iz suhih vej butare za kurjavo, sem srečen smel z njim. Opoldne se je oče oddahnil, da prigrizne kos kruha in klobaso za obed. Tudi meni je odrezal kruha in dodal kolešček klobase. Po takem obedu si je natlačil pipo, se prelegel v senco in zaspal. Fajfca — čedra — mu je ugasnila in ležala poleg njega na trati. Prav tiho sem jo posmuknil in sedel k ognju, ki sem si ga za igračo kuril iz suhih vejic. Kar mrzlo čedro sem si vtaknil v usta. Pa z mrzlo nisem strpel. Iz ognja sem si izbrskal žerjavico in jo pritisnil na tobak v čedri. Potegnil sem iz cevi. Pokadilo se je. Imenitno se mi je zdelo. Vlekel sem dim za dimom, kar se je dalo hitro. V jezik me je žgalo. Nič ne de. Do dna sem čedro pokadil. Po ustih me je peklo, v glavi se mi je začelo vrteti. Čedro

sem varno položil nazaj na travo k spečemu očetu. Slabo mi je prihajalo. Nekam zmedenih korakov sem šel k potoku Završnici in pil, pil ter preganjal pekočino iz ust. Nič mi ni pomagalo. Zavzdigalo se mi je, da sem začel bljuvati kar v potok. Res mi je nekoliko odleglo. Ves zmeden sem šel od potoka k očetu. Oče je že drobil hosto. Ko me je ugledal, se je začudil: »Kaj ti je, da si ves bled?«

»Slabo mi je,« sem bolj izjecljal ko glasno povedal.

»Lezi tjale v senco na moj suknjič, da ti odleže.«

Legel sem. Še slabše mi je bilo. Vstal sem in povedal, da pojdem pit k potoku.

»Le pojdi, samo glej, da se mi ne postaviš na glavo v vodo, ko ti je slabo.«

Počasi sem šel k vodi, legel in leže pil, pil. A v glavi se mi je zopet zavrtelo. Imel sem občutek, da se je potok obrnil in teče nazaj. Vnovič se mi je zavzdignilo. Vse kosilce je sprejela in odnesla voda. Počasi sem se vrnil k očetu.

»No, ali ti je odleglo?« me je vprašal oče.

»Ni mi. Domov pojdem, k mami.«

»Ne vem, če boš mogel,« je oče podvomil.

»Bom, bom. Kar v posteljo pojdem.«

»Lezi tjale v senco in počakaj me. Proti večeru pojdeva skupaj.«

»Ah, ne; kar zdaj pojdem. Saj pot dobro poznam.«

»Jaz s teboj ne morem, dokler ne postorim, kar sem si namenil.«

Že sem si oblekel suknjič.

»Pa pojdi, če si tako tiščinast,« je rekel oče. »Mama naj ti stopi mleka. Potem lezi. Saj te bo minilo.«

Naglo sem odšel, ne odšel, odtaval sem po bregu. Huda pot je bila. Omagoval sem in večkrat počival. Vrto-
glavica je ponehala, a slabosti še ni bilo konec. Za eno uro navadne poti sem porabil dve uri.

Ko sem stopil pred mater, se je začudila: »Kakšen pa si! Saj si bled ko stena. Ali si bolan?«

»Slabo mi je bilo in še mi je. Prosim topljenega mleka in ležat pojdem.«

Mati je takoj segla med mesteje in potegnila iz peči lonček toplega mleka. Držala mi je skodelico, da sem ga požirkoma pil. Ob tem se je začudila: »Po tobaku smrdiš! Kaj je to?«

Nisem takoj odgovoril. Lagati nisem hotel. Toda mama je hitro uganila, da je slabost od tobaka. Odkrito sem priznal, kako sem si izposodil očetovo čedro, ko je spal.

Ko me je mati spravljala v posteljo, se je hudovala: »Oba zaslužita šibo, ti in oče. Take mu bom napovedala, ko se vrne, da bo pomnil.«

Kaj in kake mu je mama napovedala, nisem slišal. Ves truden sem že trdno spal.

Ljubi mladi bralci! Ne lotite se kaje. Z njo je izguba denarja, časa in zdravja.

IZGUBLJENI SIN

Bajtarica Neža je bila vdova. Njen mož je bil drvar. Po ves teden je bil v gozdu. Posekaval je bukve in smreke in lepo zaslužil. Nekoč pa ga je podžagano drevo, ko je padlo, ujelo in mu strlo prsi, da je pri priči izdihnil. Bajtarica Neža je ostala sama s sinčkom. Lovila je dneve pri kmetih, da se je za silo s sinčkom preživljala. Sinček Gregec je bil tedaj v šestem letu. Dopoldne je pasel v Rebru edino kozico, k južini pa je vselej pritekel k materi v polje, ko je kozico zaprl v kozjak. Z materjo vred je jedel v polju. Popoldne je ostal pri njej. Pomagal ji je znašati napleti plevel na kupe. Po malici se je vračal domov, da spet izpusti kozico na pašo.

Nekoč sta delala z materjo na njivi blizu glavne ceste. Po malici je Gregec odšel domov. Ni se vračal po stezi proti vasi. Nameril se je proti glavni cesti. Bolj možko se mu je zdelo.

Ko se je mati zvečer vrnila, je kozica lačna blejala zaprta v hlevcku, sina pa nikjer. »Le počakaj me! Gotovo si se potepel med druge fantine, na kozico pa pozabil.« Stopila je na vas, povpraševala po Gregcu in ga tudi klicala. Nikjer ga ni bilo. Nihče ga ni videl in vedel zanj.

Matere so ugibale: Zašel je. — Pot je zgrešil. — Ciganski voz je peljal po cesti. Cigani pobirajo take otroke. Kaj, če so tudi Gregca zajeli. Tako so ženske ugibale na koritu. Pridružili so se tudi fantje, ki so prignali živino napajat. Jokel, starejši hlapec, je posegel vmes: »Kaj bi ugibale? Ponj pojdemo! Jaz naprežem in se potegnem za cigani proti Dolini, ti, Lojze, pa naprezi — saj imate tri konje — in poženi po cesti proti Gobovcem. Meni verjemite, Gregec je zašel, ker se je zmotil na cesti. Pojdemo!«

Vsi so bili zadovoljni in so hvalili hlapčevo misel. Ni minilo četrte ure, ko sta dva koleslja odropotala po vaških ulicah proti glavni cesti in tam zavila vsak v svojo smer. Jokel se je do prvega mraka že vrnil. Došel je cigane in se prepričal, da Gregca ni pri njih in da ga potoma niso ne došli in ga ne videli na cesti. Lojze se do trdega mraka še ni vrnil. Kogar je srečal na cesti, ga je ustavil in izpraševal po dečku. Nihče ga ni videl. Zato je v diru gonil dalje. Ko se je cesta obrnila že proti Gobovcem, je srečal žensko, ki je vodila za roko jokajočega fantka. Ustavil je. Znočilo se je. Toda polna luna je posvetila v dečka. »Ho, Gregec, ti si!« Lojze ga je spoznal. Saj je bil dostikrat pri njih, ko je bila njegova mati v dnini.

»Žena, kje ste ga dobili?«

»Tamle, kjer zavije cesta v klanec. Jokal je, klical mammo in se ves tresel ko šiba. Dolgo sem se mučila, preden

sem toliko zvedela, kje je najbrž doma. Zašel je in se izgubil.«

»Oj, ti ubogi izgubljeni sinček. Le kam te je zaneslo!«

»Ti ga poznaš?«

»Kaj bi ga ne? Kajkrat je bil z mamo pri nas, ko je hodila k nam delat.«

Lojze je skočil s koleslja, obrnil od dirke vsega penastega konja, prijel drgetajočega Gregca in ga posadil na voz.

»Nič ne jokaj. Brž bova pri mami.« Gregec ni spravil besedice iz sebe. Sam obupen jok ga je bil. Lojze je povabil ženo na koleselj, ko mu je razodela, da gre domov v Dobro polje, in jo lepo zahvalil, da ga je otela. Konj je zapeketal po gladki cesti. Kmalu so bili v Dobrem polju. Žena je Lojzeta zahvalila za hitro vožnjo, Lojze pa njej stisnil roko in pognal.

Kjer se od glavne ceste loči kolovoz proti vasi, je čepela na kantonu uboga mati vsa v solzah. Planila je k vozu, Gregec se je je, še vedno v joku, oklenil krog vratu. Lojze je zavil proti domu in korakoma peljal dalje, da je shladil vročega konja.

Pri Branclju, na Lojzetovem domu, je bil ograbek mater, ki niso mogle k počitku in so ga čakale, da so ga pričakale. Hvalo so pele Lojzetu in privoščile pridni dninarici, ko je našla izgubljenega sinčka.

Med seboj so se pa spodbujale, da takega fantiča ni puščati na neznano pot. Gregec je od te nesreče odnesel za spomin, da je vse življenje jecljal.

ZAPELJIVE BOROVNICE

Vaška srenja je iz usmiljenja do kajžarjev razdelila strmino pod Stolom. Dobili so ozke in dolge jezike te srenjske pušče. Pridni so začeli trebiti in so po dolgih letih naredili iz te puščobe gozdne travnike. Res so bili majhni, ti strmi jeziki. Ostra kosa je pa le nastrgala voziček krme. Tudi za kurjavo se je dobilo drobno poleno.

Nekoč sva šla z očetom v te Delče — tako so rekli tej razdeljeni strmini. Oče je začel trebiti na kopastem vrhu. Potem se je pomaknil niže in trebil krog macesnov, ki jih je bil sam zasadil. Na okrogli usedlini mi je zakuril, da sem imel opravek tudi jaz. Kar me pokliče: »Francelj, stopi na vrh, tam sem pozabil sekirico vejari-co. Zasajena je v tistem štoru, saj veš, kje. Skoči ponjo. Tudi borovnic je vse črno. Popasi se po njih!«

Hitro sem planil v beg do vrha. Sekirico sem našel, a jo pustil na parobku in se lotil borovnic. Niže proti vzhodu jih je bilo vse črno. Ko sem se jih res do sita nazobal, sem se vrnil po sekirico. Hodil sem in hodil, sekirice nikjer. Ves nemiren sem se podvizal. Šel nazaj, šel na levo, šel na desno, tistega parobka s sekirico nikjer.

»Previsoko sem zašel,« sem si mislil in se spustil navzdol. Steze nobene, svet neznan, v daljavi sem zagledal planino Zelenico. Obstal sem in premišljeval: iz naših Delč se ne vidi Zelenica. Nazaj moram. Obrnil sem se in rinil kar skozi grmovje kvišku. Po rokah in še po licih sem bil opraskan. Nič nisem čutil. Od truda mi je lil pot po licih. Ko sem prišel do odprte jase, sem videl navzdol proti vzhodu. Tam daleč spodaj sem zagledal kosce, ki so sušili seno na rovtih. Spoznal sem: zašel sem in se izgubil. Ves pogum mi je hipoma upadel. Zajokal sem. Kosci so me zaslišali in mi — poredneži — odgovorili: Bee-bee-bee! Obupan in zbeگان sem se obrnil in hitel, hitel v glasnem joku: sedaj na levo, potem na desno, gor in dol. Kar sem le zmogel, sem klical: Ataa! Ataa! Ataa! Nič odgovora. Ves onemogel sem se sesedel na tla. Z rokavom sem si otiral solze in pot, ki mi je lil po licih. Zavedel sem se, da sem zašel, se izgubil. V preplašeni glavi so oživele vse povesti o medvedu, o volkovih, ki so tu napadli trop ovca in jih sedem podavili in raztrgali. Od čudnega strahu sem se začel tresti, vzdignil sem se s tal in spet zajokal in na vse grlo klical: Ataa — ataa! Tedaj pa se mi je zazdelo, da sem zaslišal očetov klic: Hoj! Hoj! Umolknil sem. A spet začel klicati. Vnovič se je oglasil očetov hoj hoj. Obrnil sem se tja, od koder je pritekal glas. Planil sem proti tej strani. Kot blazen sem rinil skozi pritlikavo goščo in klical, da mi je potekala

sapa. Spet in spet pa je bil očetov hoj hoj odgovor na moj klic. Pogum mi je rasel, še z večjo ihto sem tiščal skozi goščo, jokal in klical. Tedaj se mi oglasi hoj hoj že čisto blizu.

Iz grmovja se prikaže oče.

»Kod pa golomišiš, ti ubogi neumni fant?«

Trdo sem se prijel njegovih irhastih hlač, naslonil glavo na očeta in jokal, jokal. Nisem mogel ustaviti solza. Težko sem izjecljal: »Zgubil sem se.«

Oče me je stisnil k sebi in v nekaj minutah sva bila že pri sekirici. Oče je sedel na parobek, da si prižge čedro, jaz sem se trdo oklepaj njegovih kolen. Ko si je prižgal tobak, me je poučil: »Če si v gozdu, ki ga ne poznaš, si potoma lomi vejice v grmih in jih ali nalomljene puščaj na grmih ali jih meči na tla. Te ti bodo kazale, od kod si prišel in kje se moraš vrniti, da ne zaideš. Dobro si to zapomni. — Za potrebo si se najokal. Pojdiva!«

Tako sem bil preplašen in zbezan, da si nisem upal izpustiti očetove roke. Po malem sem še jokal in si z rokavom brisal solze, ki se niso hotele ustaviti. Šele pri svojem kurišču, ki je bil kupček pepela, sem izpustil očeta in zapretil z roko: »Nikoli več ne pridem brat borovnic!«

Oče se mi je ljubo nasmejal: »Še in še jih boš bral, toda s seboj vzemi pamet, kakor sem te poučil.«

TRETJINEK

Vem, da vas večina te besede ne pozna. Saj vam jo razložim. V šolskih knjigah in v zgodovini berete o vojskah, uporih, o naselitvi Slovencev v sedanjo našo domovino. Razen občne zgodovine pa ima vsaka vas, vsako naselje tudi svojo kmečko, vaško zgodovino.

Prav vse vasi, ki so pod gorami in planinami, imajo svojo gospodarsko zgodovino o planinarstvu — planšarstvu. V gozdih dobijo te vasi les za kurjavo, za stavbe in za prodaj. Po višavah v naših gorah pa so planine: za govedo, za konje in za drobnico — ovce. Po ozkih dolinah med gorami ni širokih travnikov, trda je za krmo. Zato mora živina v poletju v planine. Tam se preživlja s pašo nekaj mesecev, doma na travnikih pridelana krma pa se prihrani za zimo. V planinah si živina utrdi zdravje, sočna paša izboljša mleko, ki nam daje sir. Hlebe planinskega sira, narejenega iz mastnega sladkega mleka, so imenovali stavnik, sir pa je bil narejen iz posnetega kislega mleka.

Ko so v dolini ob rekah zrasle tovarne, se je pomnožilo tudi prebivalstvo. Družine potrebujejo mleka, zlasti za otroke. Zato ponekod ne gonijo molznic nič več v

planine; tja prihaja mlada goveja živina, jalovina, ovce, tudi koze. Rad pa bi vam nekoliko povedal o minulih časih, ko je bil odgon v planine prava vaška slovesnost.

Kmečki gospodarji so zborovali že pozimi, da so si izvolili pastirja — črednika in ovčarja — ter ju vdninili. V rani pomladi so šli ti gospodarji v planino, da so popravili staje — tamarje — za govedo in koče za pastirje, kar jih je zima poškodovala. Za vse to urejeno delo vasi niso imele nobenih pisanih knjig in postav. Stoletja se je to ponavljalo in natančno izpolnjevalo v srenjskem vaškem odboru. Tuji prišleki, ki so si sezidali hiše in redili po eno, dve glavi živine, niso imeli do planine nobene pravice, če si je niso od srenje kupili.

Ko je prišel določeni dan za odgon živine v planino, je bil vsako leto vaški praznik. Že na večer pred odhodom v planino je zapel težki zvonec z debelim glasom. Izvoljeni črednik je zvonil z njim skozi vas. Nesel ga je, da ga obesi na vrat stari mogočni kravi vodnici. Vse živine, ki je že poznala glas tega zvonca, se je polastil vesel nemir. Vse so vedele, da se v rano jutro preselijo iz zatohlih hlevov v planino na sočno pašo. Visoko v Stolu so bile še zaplate snega, planina pod Stolum je bila že zelena. Tudi bele lise snega so se hitro krčile, da je tudi ovca imela kaj ugrizniti. Počasi je kopnel sneg le po globokih strugah, kamor so ga stisnili plazovi. Ljudje so ga gledali

s polj in naredili pregovor: V Stolu snega za eno gos, na njivah pa kruha kos. Bližala se je žetev žita.

V ranem jutru je priropotal črednik v novih krivih coklah h gospodarju, da prvo raztveze zvončarko, cikasto Rožo. Na mizi ga je čakalo kosilo. Obilna skleda politih žgancev in lonec mleka sta ga vabila, da se je pošteno podprl za pot v planino.

Ko je prizvonila Roža iz hleva, je šla najprej h koritu, da se odžeja, za njo so prišla vsa vaška goveda, določena za planino. Ko se je Roža napila, je krenila prva na pot. Zvonec na vratu ji je razodel, kam naj se obrne. Blizu nje je šel pastir, za njim krave molznice in zadaj junice in nekaj polletnih telic. Zadnji za čredo je šel tretjinek. Taka je bila vaška postava: kolikor repov je imel gospodar v planini, toliko dni je moral skrbeti za tretjinka in za hrano čredniku. Tretjinek je čredniku pomagal zavračati živino, paziti na mlade glave, ki so se rade odtrgale od črede in, planine še nenavajene, kam zašle in se izgubile. Če pa je bilo v čredi le preveč telic, je morala vas skrbeti tudi za potepenka. To je bil navadno mlad fantin, ki je skrbel za planine nevajeni drobiž in ga vračal k čredi, da se ni potepel in zašel. Za potepenke so najemali kmetje bajtarske sinove, ki so imeli za plačilo tečno planinsko hrano in na jesen nove coklice in še kak kos obleke. Tako je bilo nekaj urejeno planinarstvo.

Naša kajža je imela komaj četrtno zemlje v primeri s starimi kmečkimi grunti. Za seno je bila trda. Zato je edino kravo in telico oče rad dal v planino. Seveda je moral za dva dni skrbeti čredniku za hrano in dati v planino tretjinka. Za tega je bil najprej moj dve leti starejši brat Janez, za njim pa jaz, ko sem dokončal tretji razred ljudske šole v Radovljici. Te častne službe sem bil silno vesel. Ker me je naprosil tudi sosed boter, sem prevzel še dva dni, da tretjinim za dve njegovi govedi. Ob lepem vremenu je bila paša zares kakor pesem zvoncev. Za črednika je bil moj daljni sorodnik. Brčon so mu rekli, ker je govoril s silno debelim glasom.

Stara navada in postava je bila, da je naša vas prepasla tri planine. Najprej planino pod Stolom, potem so se selili na oddaljeno Zelenico in nazadnje še na pokošene Rovte. Tretjinil sem po vseh treh planinah. Ko je bila čreda že na Rovtih, je Brčon odločil, da sva gnala po Starih ramah navzdol prav do Završnice. Paša je bila odlična. Opoldne je bila živina sita. Zato je polegla na ravnini blizu Žingarske tesni. Brčon je pregledal čredo. Bistro oko mu je takoj pogrešilo tri junice. Odtrgale so se od črede in šle dalje ob vodi. »Ponje moram,« je črednik takoj sklenil. »Ti pa ostani pri živini, da se oddahne, poleži in prežvekuje.«

»Ali vas dolgo ne bo nazaj?« me je hotelo biti samega strah.

»Ko se krave odpočijejo, bo cika Roža precej pokazala pot, po kateri se vrnemo h koči. Za njo pojdi. Bo kar prav.« Brčon je hitro odcolal po tiste tri telice za tokom potoka Završnice.

Minilo je več kot dobro uro. Krave so začele vstajati, odpočile so se in prežvečile. Jaz sem hodil na rob planine gledat, kdaj se prikaže Brčon in prižene od črede odtrgane junice. Ni ga bilo. Cika Roža se je namerila proti vodi. Pit je šla. Za njo so se uvrstile krave in junice in seveda tudi jaz. Ko so se odžejale, je Roža šla čez most preko Završnice, za njo vsa čreda z mano vred, ki nisem več vodil. Vodila je Roža. Ob desni Završnice je bila vrsta pokošenih rovtov, ki so vsi že ozeleneli in bili izvrstni za pašo. Vsa čreda se je pridno zagrizla v mehko muravo, samo jaz sem nemirno gledal na most in težko čakal. Pričakal sem, da so prizvončkale na most tiste tri zašle junice. Vesel sem bil in prepričan, da za njimi priropotajo na most tudi Brčonove težke, z nasekanci nakovane cokle. Nisem jih pričakal. Moral sem sam za ciko Rožo in z njo dalje po senožetih. Hudo jezen sem bil na strica Brčona in se pripravljaj, kako ga bom oštel, ko pride. Tedaj se je pa nebo po lepem sončnem dnevu pooblačilo. Črni oblaki so jadrjali proti Stolu. Kmalu je votlo zagrmelo. Za gromom so začeli švigati bliski. Videl sem, kako je na goro treščilo prvič. Ta tresk je zbudil nove strele, ki so druga za drugo udarjale v gozde.

Mene je bilo groza, da sem se ob vsakem tresku vnovič križal. Prve debele kaplje so že padale. Roža je vzdignila glavo, se naglo obrnila proti velikim svislim, ki so imele spredaj odprto lopo. Tik za njo sem šel jaz in za mano mlade telice. Hitro smo bili pod streho. Vsa druga čreda se je potaknila pod stare bukve in po gošči. Tresk na tresk se je vrstil. Po strehi so zarožljala zrna debele toče. Po košeninah je bilo hitro vse belo. Hudourni oblaki so zakrili nebo, da se je kar tema delala. Vsi, telice z menoj vred, smo se stiskali okrog Rože, ki je edina pogumno stala sredi nas. Počasi, zelo počasi se je toča spremenila v ploho, tudi gromi in treski so bili čedalje redkejši. Debelo uro smo bili v tej stiski, preden je Roža zamrčala, odrinila gnečo krog sebe in odšla izpod lope. Oster veter je pregnal sive oblake proti zahodu, da so se že prikazale proge sinjega neba. Dež ni več lil s ploho, le drobno je še pršalo. Ko so krave zaslišale zvonec cike Rože, so prišle od vseh plati izpod zavetja gozda in se strnile za Rožo v pasoč se trop. Pogledal sem nazaj; morda se le prikaže Brčon. Ni ga bilo. Zato sem sledil Rožo za petami. Bila mi je varuhinja in vodnica. Strah, ki sem ga prebil med silno nevihto, mi je bil še v kosteh. Čreda se je že daleč pripasla, a Brčona še od nikoder. Vodila nas je vse Roža. Ko je ta zavila v ozko strmino, sem začel klicati: ahaj! Takrat pa se mi je oglasil črednik.

Kmalu sem ga zagledal, kako je pregledoval trop in se podvival za nami.

»No, ali si slišal, kako je poudarjalo, poudarjalo?« se je dobre volje prirežal do mene.

»Groza me je bilo, stric, vas pa od nikoder.«

»Saj sem ti rekel, da se drži Rože! — Veš, pri žagi smo vedrili in žganje pili. — Hej, hej, Roža! — Žganjče kot rozolija! Hej, hej, Roža!«

Zavili smo s čredo kvišku v strmino. V dobri uri sem v koči že večerjal mlečno kašo. Teti majerici sem zatožil strica črednika. »Oh, tale stric!« se je jezila. Ko je stric prišel od živine, je segel po svojem loncu kaše. Majerica ga je oštevala: »Le kako moreš fanta pustiti samega in se zapiješ pri žagi?«

«Nevoščljivka! Za tisti požirek žganja! Saj tretjinek ni bil sam. Petdeset krav je bilo krog njega. No, ali te je bilo kaj strah?« se je obrnil k meni.

»Nič,« sem mu utajil strah.

»No, torej. Strah je znotraj votel, krog kraja ga nič ni. Zapomni si.«

Brčon je utihnil in segel z leseno žlico globoko v svoj lonc kaše.

NA RACKE

Samo nekaj korakov nad vasjo Rebernico izvira izpod poševne skale zelo močan studenec. Bržkone je ta privabil prve vaščane, da so si tam začeli staviti hiše. Izvirek so si napeljali po lesenih žlebovih na vas, da je polnil veliko korito, kamor so gonili napajat živino. Iz korita je voda odtekala v nalašč narejeno strugo ob vaški cesti. Sredi vasi so si ljudje ob robu izkopali dokaj prostorno globel in vanjo napeljali vodo. Tako je nastalo nekakšno jezerce, ki so mu rekli Močilo. To jim je bilo na voljo, če bi v vasi nastal požar, da bi imeli razen korita še to jezerce za gašenje ognja. Tako narejen tolmun je bil zelo pripraven za racke, ki jih je gojil najbližji sosed tolmuna. Ves ljubi dan so bile racke v vodi. Zjutraj jih je pripeljal ponosni racman, na večer jih odvajal domov.

Vaški otroci so radi posedali ob robu tolmuna. Veliko veselje so imeli zlasti z mladimi rackami. Prinašali so jim krušnih drobtin in se smejali, ko so se mlade racke spopadale zanje. Imenitno se jim je zdelo, ko so se racke postavljale na glavo in se potapljale pod gladino. Racman je pa kot pazljiv gospodar plaval krog njih in ni zle-

pa segel po koščku skorjice, ki so ga vaški dečki vrgli v vodo.

Prišle so poletne počitnice. Vaški dečki so redko posedali ob jezercu. Morali so že prijeti za delo. V Rebru so pasli živino, ki ni odšla v planine. Pri vdelavanju snopja so bili za podajalce, pri košnji za grabljevce. Za poseданje ob tolmunu ni bilo časa.

V počitnicah se je naselila v vasi družina iz mesta. Mati s tremi dečki. Niso bili revni, a letovanja v dragih stanovanjih na Bledu niso zmogli. Na kmetih so pa imeli poceni mleka na pretek. Oče, zaposlen v mestu, je prihajal le ob nedeljah.

Prvi teden počitnic so si vsi trije mestni dečki ogledovali vas in delo v vasi. Vse jim je bilo novo. Počasi so se le izvojali z vaškimi dečki. Pospremili so jih v Reber, ko so ti gnali na pašo. Tudi na travnike so šli. Za pomoč pa so bili nesposobni. Niti grabelj niso umeli prijeti. Vaške dečke bi bili radi naučili mestnih iger. Pa vaščani niso utegnili. Zato so večinoma pohajkovali sami in si po svoje kratili čas. Čeprav so stanovali ob robu vasi, so le zahajali na korito po vodo, da so postregli mami. Sredi vasi so pa odkrili vaško močilo in v njem vesele racke. Prvič so posedali ob jezercu in gledali ljubke racke. Spet in spet so prišli do tolmunu, kadar jim je mama velela, da so šli po vodo.

Srednji med tistimi mestnimi dečki je bil posebno živ in navihan. Porednež si je izmislil: nabral si je v žep kamenčkov, povabil oba bratca k močilu in začel kamenjati racke. Racman ga je ošteval, priplaval k bregu, zeval s širokim kljunom in pretil dečkom — ga, ga, ga! Celo na breg se je prizibal, s perutmi zamahoval in jim grozil. Dečki so pa nalašč nabirali se kamenja in ga lučali v racke. Eno so zadeli. Potopila se je, a vendar spet priplavala vrh vode. Tako so bili zaverovani v bombardiranje rack, da so prezrli moža, ki jim je tiho prišel za hrbet, pograbil starejša dva in jima začel navijati uro. Najmlajši je hitro pobegnil. Starejša sta skušala steči za njim. Toda gospodar — ta je bil, ki ju je tiho začopatil — ni nehal vrteti uhljev. Fanta sta kričala, potem začela na mile viže jokati. Na jok je pristopilo nekaj žensk.

»Dovolj imata. Sedaj ju izpusti!« so rekle.

»Kar prav se jima godi, frkolinoma gosposkima,« so jima privoščile druge ženske, ki jih je priklical jok.

Gospodar je izpustil rdeča ušesa, a ju držal za ramena:

»Pogleknita in sveto obljubita, da ne bosta nikoli več trpinčila živalic.«

»Nikoli več!« sta ponavljala dečka in odbežala skozi vas.

»Takale je gospoda,« je rekla soseda sosedi.

»Kakšna gospoda? Suroveži so, ko se jim nedolžne živalce nič ne smilijo. Naš naj se kaj takega loti, pa mu ne bo dovolj dveh šib po hlačah.«

LIPA VABI

Človeku ni dobro samemu biti.« Tako je zapisano. To potrjuje vsa zgodovina človeštva. To potrjujejo naše vasi, majhne in velike, vsa mesta in tudi iz protja spletena selišča Indijancev, zamorcev in drugih prvotnih ljudstev. Človeška narava zahteva sočloveka — družbo. Zato so se ljudje že od davnine družili v skupnih bivališčih, da so bili sosed sosedu v pomoč pri delu, družba v veselju in opora v žalosti, zlasti v nesrečah: pri požarih in ob povodnji. Davni puščavniki so bili izjema. V pustih samotah so živeli, a tudi ti niso bili popolnoma odtrgani od ljudi. Njihovo modrost so hodili poslušat ljudje iz daljnjih krajev. In če ni bilo ljudi, so jih obiskovale celo živali. Sloviti puščavnik Pavel je bogato dediščino vso razdal revežem in se skrnil v puščavsko votlino, kjer je izviral studenček. Nad votlino je rasla velikanska palma. Njeni sadeži so mu bili za hrano. K studencu so hodile pit puščavske živali. Velik krokar mu je celo začel prinašati rezine kruha. Tudi dva leva sta hodila pit vodo, prijazno sta ležala pred votlino, da ju je Pavel božal in se igral z njima. Ko je Pavel umrl v votlini leta 515, star 115 let, je bil pri njem oddaljeni sosed, puščavnik Anton.

Rad bi ga bil pokopal, a ni imel ne lopate ne kopače. Tedaj sta pritekla pit iz puščave dva leva. Ko sta videla, da je Pavel mrtev, sta začela kopati s šapami peščeno puščavsko zemljo in sta naredila jamo, kamor je Anton pokopal umrlega tovariša Pavla.

Še dandanes živi kje v revni leseni koči kak samotar. Edina družba mu je rogata koza in psiček. Ves dan se tak sodobni puščavnik z njima pogovarja. Zakon, da človeku ni dobro samemu biti, potrjuje tudi tak kočar. Še bolj potrjujejo naravno potrebnost družbe otroci. Vaška otročad se hitro seznanila. Tudi najmlajši, ki komaj shodijo, so že povezani med seboj. Nekoliko porasli si pa uredijo družbo po manjših skupinah. Za moje mladosti smo se našli in trdno povezali trije: Janez, sin kmeta, Jakec in jaz, bajtarska sinova. Ljudje so rekli, da smo poradni trojčki. Razposajeni smo res bili, a nič hudobni. Vedeli smo za vse ptičke, kje gnezdijo: penice, ščinkavci, liščki, sinice, kosi, kobilarji. Tudi do vranjih gnezd na visokih hrastih smo priplezali. Celo smrdokavro smo izvohali v duplu, kjer je imela mlade. Tudi drugi vaški otroci so oprezovali za ptičjimi gnezdi. Radi smo se pohvalili: »Jaz vem za liščke, za kose, za vdebe.« Gorje pa dečku, če bi bil pobral ali pobil jajčke iz gnezda, morda celo negodne mladiče. Tak je bil izključen iz vse vaške družbe in šiba mu je pela po hlačah, če se je le prikazal. Nobeno drevo ni bilo prekošato ali previsoko, da bi ne

bili priplezali do gnezda. Prešteli smo jajčke, potem se hitro umaknili. Z roko se nismo jajčkov nikoli dotaknili. To bi bilo ptičko užalilo in kar skujala bi se, odletela in nič več sedla v gnezdo, da bi izvalila mladičke. Doma smo pa radi iztihotapili nekaj žitnega zrnja ali krušnih drobtin; tudi črvov smo nabrali in potresli pod drevesi pticam za priboljšek, zlasti ko so morale pitati vedno lačne kljune mladičkov. Ko so bili mladički godni, so jih starke izpeljale iz gnezd in jih učile nabirati hrano. S tem je bilo konec našega plezanja po drevesih. Lotili smo se drugačne igre. Za to je bilo treba strele in loka.

Pravo strelco narediti ni bila lahka zadeva. Poiskali smo si pripravnih deščic. Na koncu smo izgledili suličasto ploskvico. Od te je zrasel navzdol proti konici držaj, na koncu priostren. Na sredi smo mu naredili vrezo. V to smo vtaknili vozec debele niti, privezane na prožno palico. Strelco smo držali za tanko ploščico, napeli z metalno palico nit in strela je zletela visoko v zrak. Tam se je obrnila, da je težji konec vodil in se, priostren, navpik zasadil v zemljo, Oj, to so bile tekme, komu bo strela zletela najvišje. Lok je bil manj umetna zgradba, ki jo tudi danes dečki radi naredijo.

Vsi otroci imajo lastnost, da se vsake igrače naveličajo. Lepa punčka je kmalu razdejana, mala samokolnica brez kolesa, konjiček kmalu brez noge. Za dečke, kakor

je bila naša trojka, take igrače niso bile več zanimive. Vodja Janez nam je odkril gugalnico.

Za našo kajžo je bil s plotom ograjen vrt, potegnjen od hiše v dokaj strm breg. Tik ob plotu je rasla visoka, stara lipa. Njena spodnja veja je molela vodoravno od debla. Čisto gladka je bila. Le na koncu je imela nekaj odraslekov.

Janez je pokazal na to vejo. »Po deblu ne moremo do nje. Predebelo je in ni čisto gladko. Zato splezajmo na plot, s plota dosežemo vejo in se zagugamo po njej.« Prvi je sam uresničil to misel. Zagugal se je in zapel: Bim-bam-bom. Ko se je utrudil, se je ujel z nogami na plot in prišel med nas na tla. Za njim je »pozvonil« Jackec in potlej jaz. Hitro se je nabralo pod lipo še drugih dečkov. Le nekateri so bili tako veliki, da so s plota dosegli vejo. Prvi gugalci smo posedli po brežiču. Tedaj ugane Janez nekaj novega. Ko se naguncaš, ne hodi na plot, kar dol poskoči. »No, kdo bo skočil?« je vprašal. »Lipa je vaša. Francelj, ti začni!« Nič nisem pomišljal. Brž sem bil na plotu, prijel za vejo in začel »zvoniti«. Ko sem bil v največjem pogonu, sem se izpustil z rokami in telebnil po brežiču na tla. Vsi so od veselja zavriskali. Jaz pa sem nemo obležal na brežiču. Levica se mi je povesila. Janez je skočil k meni in plašno vprašal:

»Ali si si jo zlomil?«

Bolelo me je, na jok se mi je narejalo. Otroški drobiž je zbežal, Jakec pa je tekel k nam v hišo in očetu rekel, da sem z lipe padel. Oče je kar grede potegnili leskovko izza trama in šel nadme. Bled sem sedel na tleh in stiskal zobe. Oče je v hipu pozabil na palico, jo spustil na tla in pokleknil k meni. Potipal je mojo roko in glasno ugotovil: »Nesrečni nemirnež, sedaj si jo skupil!« Vzdignil me je s tal in velel dečkom: »Izgubite se!« Mene je odvedel s seboj v hišo. Tam je ugotovil, da sem si obe kosti med sklepom in komolcem zlomil. Z veliko ruto mi je rahlo povil roko in jo s to otvezo nekako oprl ob vrat.

»Vode mu dajte! In mleka,« je rekel ženi, moji materi, ki so ji lile solze in je trepetala. Vsem skupaj — dedu Jožu, teti Neži in še mojemu bratu — pa mirno velel: »Hitro pripravite voz, okomatajte konja, da odpeljem fanta k Prežlji.« Ta žena je bila samouka zdravnica, zlasti za zlom kosti. — Sam se je preoblekel, poiskal povoj, kakor so jih rabili tedaj za dojenčke, tudi na zaplato irhovine ni pozabil.

Mati se je kmalu vrnila, vsa objokana, v hišo in povedala, da je napreženo. Sedla sva z očetom na voz, mati me je zavila v svojo zimsko ogrinjalko, oče je švrknil z bičem in oddrdrali smo. »Ali boli?« me je oče potoma trikrat vprašal. Sicer pa je molčal. Le konjiča je priganjal, da smo bili prej v Lescah pri Prežlji.

»Kaj bo dobrega?« je vprašala.

»Tegale norčka mi boste povezali.«

»Že vidim. Roko si je zlomil,« je rekla žena, vajena takih obiskov.

»Ali sta hlapca doma,« je vprašala dekle med vrati.

»Sta.«

»Reci jima, naj ne hodita od doma. Ko bo treba, ju pokličem.«

Očetu je velela, da me je posadil na mizo, odmotala mi je zavito roko in jo pretipala.

»Obe kosti sta zlomljeni. Le kako si si nakopal to nesrečo?«

»Z lipe sem poskočil,« sem plaho bolj izjecljal kot izgovoril.

»Ah, ti otroci! Ne jenjajo, dokler ne iztaknejo.«

Prežlja je segla na polico po lonček. Oče ji je dal mehko zaplato irhovine. Nanjo je natrla črno mazilo. Z očetom sta ves čas modrovala. Ko je vse pripravila, sta mi slekla srajco, v hišo je poklicala oba hlapca. Poučila ju je, kako naj primeta roko, eden za dlan, drug nad komolcem. Videti jima je bilo, da nista prvič pri takem opravičku.

»Fant, sedaj pa stisni zobe, oče, ti ga pa trdo drži na mizi. Nič naj se ne gane.«

Potem se je obrnila k hlapcema in velela: »Mirno povlecita!« Vse je umolknilo.

Prežlja je spretno uravnala zlomljeni kosti. Potem je povila roko z natrto irhovino, obložila vso z gladkimi deščicami, te pa trdo povila z dolgim povojem.

»Izpustita!« je velela hlapcema, ki so jima stale potne kaplje na čelu. Segla je na polico, jima natočila dobršen kozarec slivovke in rekla:

»Križ božji, svoje smo naredili, drugo pa opravi zdrava mladost.«

Oče je oddrgnil mošnjiček in hlapcema dal srebrni goldinar.

Prežlja pa je prerokovala: »Mnogo zlomov sem že uravnala. Kajkrat so tudi močni fantje zajokali, vaš pa nič. Če zavije na pravo pot, ga boste lahko veseli vi, oče, in še drugi ljudje. Pa zbogom!«

POD KONJI

Med vsemi domačimi živalmi je najumnejši konj. Krava, vol, koza in ovca, vsi ti, da ne omenjam prašičkov, niso prida razumni. Prekosi jih edino dobre pasme pes, ki je pošteno šolan. Sam sem imel, ko sem služboval po kmečkih farah, razne konje. Edino eden je bil popadljiv, a sem ga hitro zamenjal z drugim, mirnim konjičkom. Ta je bil krotek kot ovčica. V moj hlev so večkrat prišli vaški fantiči in se pod konjem igrali. Pod trebuhom so mu lezli po vseh štirih in se lovili.

»Dečki, tako pa ne!« sem jih posvaril.

»Digo (tako je bilo konju ime) nas ima rad. Nič nam ne naredi,« so se izgovarjali.

»Nalašč seveda ne. Če ga pa uje podrepna muha, jo bo z nogo skušal pregnati in takrat lahko tudi koga izmed vas zadene.«

»Nič nas ne bo brcnil,« so se mi smejali in če me ni bilo kje v bližini, so vnovič prišli.

Ko sem zaradi polja potreboval za oranje dva konja, sem začel iskati pripraven par. Ko je to zvedel moj sosed, se je zglasil pri meni. »Če res mislite kupiti par konj, vas prosim, da naj bo sedanji na ponudbo najprej meni.

Tako mi je vseč, da ga rad preplačam, samo da ga dobim.«

Ko se mi je posrečilo kupiti lep nov par, sem krotko, ljubo mi kobilico res prodal sosedu. Kaj se je zgodilo? Ta sosed je obrzdal krotkega konjiča tako trdo, da mu je po nepotrebnem vrinil v usta in še pod brado robate, težke žvale. Konjička je bolelo. Kadar koli se je gospodar približal konju, da ga okomata, je uboga krotka živalca planila na zadnje noge in se s sprednjimi otepala trdosrčnega gospodarja. Prej tako krotki konjiček se je ves zbegal. Ko je zagledal žvale in komat, se je kar tresel, popadal in bil z nogami. Če sem ga prišel obiskat, je ves žalosten rahlo zarezgetal in je bil hvaležen, ko sem ga potapljal po vratu. Tako vrača tudi žival ljubezen za ljubezen. Trdo surovost pa vrača z zobmi in podkvami. Konjsko plemenito modrost vam pojasnim s temle dogodkom.

Ko sem bil sredi gimnazijskih let, so se pri meni radi zglašali sošolci, da bi jih vodil na Stol. Ustrežal sem jim. Kmečki ljudje so se iz nas norčevali. Ni jim šlo v pamet, da bi brez opravka kdo plezal po gorah. Za to so imeli rek: »Gora ni nora, je le nor, kdor gre gor.« Takrat je bil turizem malo cenjen. Po gorah ni bilo zidanih koč, kakor so danes že po vseh visokih planinah. Na vrhu Stola ni bilo planinske kočice. Blizu pod vrhom Malega Stola na lepi ravnici je bila nizka lesena bajta za ovčarja.

Stene so bile zložene iz surovega kamenja, špranje med kamni zamašene z rušo. Vrata so bila nizka, da si se moral skloniti, če si lezel vanjo. Streha je bila iz klanih desk in obložena s težkimi kamni. Divji viharji bi bili hitro posneli streho brez teh varuhov. V bajti je bil ob steni pograd za posteljo, ob pogradu ozka klop, v koticu za vrati ognjišče, komaj tri pedi široko. Tako so bile tedaj ovčarske bajte. Danes ni več sledu o njih. Ovčar prenočuje v lepi planinski koči med sodobnimi gorniki.

Lepega počitniškega dne sem vodil dva sošolca na Stol. Pozno popoldne je bilo, ko smo prišli do ovčarske bajte. Prav takrat je pomolil glavo skozi vratca ovčar Jok. Na rami je imel opahnjeno prazno vrečo.

»Hoj, hoj, Jok, dober dan! Kam s prazno vrečo?«

»Po vodo,« nam je s hripavim glasom povedal Jok. Vsi smo se mu glasno zasmeli.

»Ta vrečasti škaf pa vode ne bo držal,« sem mu ugovarjal.

»Iztegnite se nekoliko po travi. Še radi jo boste pili.«

Jok je odcklal navzdol med pečine. Legli smo in se mu smejali.

»Bržkone ima pri kakem studenčku podstavljeno posodo, da se mu počasi nakaplja snežnica. Posodo bo dejal v vrečo.« Tako je modroval Dolfe.

Po trati je zelenela drobna trava murava, ki je ovca ni cenila, za konje pa je bila slaščica. Po njej se je paslo pe-

tero konj. Vodila jih je stara kobila. Odlomil sem košček kruha iz torbe in ga odnesel žrebetku. Veselo ga je pohrampljal. Hitro me je posnel še Dolfe, doma iz Kranja. Tudi on je odkrhnil košček pogače in jo ponudil letnici, dobro leto stari kobilici, ki je šla kar za njim. Nadejala se je še enega koščka. Res ji je še odlomil pogače. Potem se je prijel lepe kobilice in se ji pognal na hrbet, da bi jo zajahal. Kobilica je odskočila; Dolfe ji je zdrknil s hrbta in se grede oklenil njenega vrata. Stara kobila je zaprhala, hitro je prišla do svoje hčere. Dolfe pa je padel vznak z vrata na tla. Še drugi trije konji so pritekli. Vseh pet je dirjalo za starko naravnost čez Dolfa, ki je ležal vznak na travi. Kar trdi smo bili vsi, ki smo gledali, kako so skočili vsi konji čezenj. Vsi smo planili k tovarišu. Ta je, res ves bled, sedel na travo in nas strme gledal.

»Ali te niso konji pohodili?« smo ga vsi hkrati vprašali.

Dolfe se je pobral iz trave in se zasmejal: »Vse podkve sem videl, a nobena me ni pohodila!«

To dirko konj čez Dolfa je videl tudi ovčar Jok, ki je tovoril vodo v vreči.

»Ali so se ti bliskale podkve,« se je prikleščil k nam s tovorom zmrzlega snega na plečih. Vrečo je postavil na tla, segel vanjo po kepo snega in jo ponudil Dolfu: »Odžejaj se! Da strah ne škoduje, je treba piti vodo.«

»Noben konj ga ni pohodil,« smo vsi hkrati povedali ovčarju.

»Zapomnite si, da konj človeka nikoli ne pohodi. Spuštuje ga. Resnična je ta, kakor je moja tudi zares, da v vreči vodo nosim! — Sedaj pa z mano v bajto, da se je vsi napijete, jaz pa vam žgance skuham; seveda, če imate kaj moke in zabele s seboj.«

»Imamo, imamo!«

Šli smo, se napili vode iz vreče in se najedli žgancev iz lonca Jokove kuhe.

PONOSNI PADAR

Vem, da vam je mladcem ta tuja beseda neznana. Kar izgubila se je med nami in izumrla. To ime so prinesli v našo deželo Nemci. Tako so se imenovali ljudje, ki so bili lastniki kopalnic, kjer so ljudi za plačilo okopali, jim porezali nohte, tudi lase ostrigli, a bolj spretni zavezali rane, celo zlom kosti so znali uravnati. Prvi taki so prišli k nam za kruhom. Ljudje so jim po svoje spremenili ime iz Bavarjev v padarje. Zaslužek jim pri nas ni plenjal, zato so tuji padarji kmalu izginili. Zdravljenja ran in drugih poškodb so se oprijeli umni domačini — in zato se jih je prijelo nemško ime — padarji.

Ni čudo, da so bili za prvo pomoč po vsej deželi ti neizučeni zdravniki padarji. Obvezovali so ljudem rane, uravnavali zlom kosti in bolnim svetovali zdravilne čaje iz domačih rož. Mnogi taki padarji so podedovali dokaj znanja za take rane in obveze po dedih in očetih. Tak slaven padar je bil doma v Ribnem pri Bledu. Po domače so mu rekli Kčmar, bil je brat tiste žene Prežlje, ki je tudi mojo zlomljeno roko odlično povezala.

Nekoč je prišel na Bled dunajski minister. Z njim je prišel desetletni sin. Na ledu si je zlomil nogo. V dunaj-

ski bolnišnici so mu jo zdravili. Ob palici je hodil in šepal. Očetu in sinu je bilo šepanje hudo odveč. Na Bledu so letoviščarji ministru pripovedovali, da je za zlom kosti imeniten padar, kmečki mož, Kčmar v Ribnem. Oče je trdno dvomil, da bi tak kmečki človek znal zlome kosti celiti. Nazadnje pa je le šel s sinom do tega padarja. Kčmar je dečku nogo pretipal in smehljaje se ugotovil: »Vaš fant mora šepati, ker mu niso zlomljene kosti pravilno povezali. Za spoznanje više so jo, že se je deloma prirasla, zato fant šepa.«

»Ali ni pomoči?« je vprašal oče.

»Pomoč je,« mu je odgovoril padar. »Dovolj imam že skušenj. Toda to bi strašno bolelo.«

»Naj le boli, samo da ne bom šepast,« se je pogumno oglasil sin.

Dogovorili so se za dan. Minister je prišel s sinom.

»Vse je pripravljeno. Oče, gospod minister, vi pa ven! Ko bo noga obvezana, vas pokličem.«

»Zakaj?« se je začudil minister.

»Zato, ker bi bolj bolelo vas kot sina.«

»Ata, kar ven,« sc je pogumno oglasil fant.

Nad eno uro je hodil oče po vrtu in res v strahu za sina prepotil dosti vročih kapelj.

Operacija se je odlično posrečila. Po nekaj mesecih je prišel oče po sina in ga vzел s seboj na Dunaj. Kajpada

sta se prišla poslovit in zahvalit v Ribno. Oče je želel račun.

»Nič ne računam. Ne smem. Že precejkrat sem bil za tako dobroto kaznovan. Nimam patenta za to.«

Oče je ostrmel.

»Zato bom pri oblasti že jaz poskrbel, da boste smeli biti dostojno plačani.«

Naskrivaj je v kuhinji padarjevi ženi stisnil v roko nekaj bankovcev in odšel.

V tednu pa je prišlo pismo z Dunaja:

»Kadar boste utegnili, pridite takoj na Dunaj. Tam boste vpričo zdravnikov povezali kako zlomljeno roko in potem dobite od vlade črno na belem, da zdravite zlomljene kosti, kjer koli hočete. Delo in trud pa si smete zaračunati.«

Padar je pismo zase prebral, pa ga še enkrat na glas bral sosedom, ki so bili pri njem.

»O, na Dunaj te kličejo, da boš padar s patentom!« so mu glasno privoščili.

Kčmar je pa naročil iz svoje kleti bokal najboljšega vina, natočil in napil sosedom: »Dunajski dohtarji me vabijo, da bi me učili. Tisti, ki so pri ministrovem sinu pokazali, kako slabo znajo zlomljene kosti povezovati, me ne bodo učili. Ne pojdem!«

POGUMNI JAHAČ

Kar potrebno se mi zdi, da vam, ljuba današnja mladina, prav na kratko povem nekaj zgodovine o šolstvu pred sto leti. Tedaj je bilo ljudskih šol po deželi zelo malo. Po hribovskih vaseh šol sploh niso imeli. Po enkrat na teden so prihajali tudi po dve uri daleč ob četrtkih, ki je bil za redne učence šole prost dan, s hribov v edino šolo v obsežni župniji. Učili so se brati, pisati, računati pa verouka. Pridni in nadarjeni so se učili sami potem tudi doma. Štirirazrednice so imeli edino le po mestih; podeželje pa večinoma samo enorazrednice. Manjše župnije so bile navadno brez šole. Tam so se skoraj brez izjeme poprijeli uka otrok župniki. Povabili so otroke v župnišče in jih učili brati, pisati in računati — seveda brezplačno. Vzor takega župnika — ljudskega učitelja — je bil Slovenec, moj daljni sorodnik Fronc Zupan v Poljanah pod Učko goro. Ta je izmed učencev najbolj nadarjenega učil tudi gimnazijske predmete, da je z odliko končal štiri nižje gimnazije. K izpitom je moral vsako leto v gimnazijo na Reko. Vse druge šole je naredil v Trstu in Rimu. Tudi drugod so imeli po oddaljenih vaseh zasebne ljudske šole. Marsikatero občino ali župnijo

so brez priganjanja same od sebe sezidale šolo. Toda večina teh enorazrednic ni od oblasti dobila učiteljev, ker jih ni bilo. Uk so prevzemali nekoliko izobraženi zasilni učitelji. Ljudstvo jim je zdelo iz nemščine posneto ime šolmaštri. Kočevje je v mestu imelo zelo lepo ljudsko šolo in dvorazredno tudi v Livoldu. V dveh oddaljenih vaseh so si šolo oskrbeli ljudje sami. V vasi na Rogatem hribu je učil upokojen star narednik. Za plačo so mu vaščani dajali živila. Večkrat sem bil v tisti šoli. Šiba je bila temu vojaku učitelju glavna opora za red in uk. Do občudovanja je svoje učence izuril pisati in brati pa za računanje iz glave.

Poletnega dne so sedeli v drevesnici mojega očeta na klopci pod jesenom župnik, zasilni učitelj in moj oče. Učitelj Šimen je sprožil vprašanje:

»Kaj pa nameravate s sinom Franceljnom, ki je dokončal našo šolo?«

»I, kaj? Za kozarja bi ga skusil dati. Rad bezlja po planinah.«

»Oh, nikar,« je Šimen kar vzdihnil. Pritrdil mu je župnik. »Dajte ga dve leti v Radovljico. Naj naredi še tretji in četrti razred.«

»Tako, tako,« je pritrdil Šimen. »V Radovljici se že nemško učijo.«

Oče je iztrkal pepel iz čedre in povedal svoje: »Jaz sem hodil samo štirinajst dni v šolo, potem sem pasel

koze. Potlej me je stric odpeljal na Gornje Štajersko. Tam sem se izučil za krojača in se navadil nemščine, da se grem z vsakim v fari skušat.«

»Že, že,« se je smehljajal župnik. »Toda nekaj več šole bi bilo le dobro zanj.«

»Verjamem,« je pritrdil oče. »Toda za šolanje je treba denarja. Saj veste, kajža je rajža.«

»Res je. Letos ste vendar cel voz žlahtnih drevesc prodali na Koroško. Za ta denar pa v Radovljici fanta že kam vtaknete pod streho. Ali ne?«

»Ne rečem, če bi bilo zares potrebno.«

»Je, je potrebno. Če nekoliko nemško zna, mu je svet tudi za službe bolj odprt,« je razlagal učitelj.

Šimnu je tudi župnik pritegnil in konec dolge pravde je bil, da se je oče podal in obljubil za fanta iskati v Radovljici stanovanje.

Blizu konca počitnic je oče materi razlagal, da je dobil stanovanje zame pri Malevsu, konec Predtrga. Tik železnice stoji hiša. Kajža je, oče hodi kot kamnosek vsak dan na delo. Dogovorili smo se, da plačam za vse leto deset trdih goldinarjev. Za en goldinar je moral dni nar tedaj delati dva dni od petih zjutraj do osmih zvečer! V živilih pa kruh, kašo, ješprenj, koruzno moko in nekaj zabele. Fanta pa naj le priganjajo tudi k delu, kadar ne bo v šoli. Če se ne izkaže za uk, ga vzamem pri priči domov, pa naj bo za kozarja.

Tik pred začetkom šole sva odpotovala z očetom v Radovljico. Peš je bilo za moj korak kar poldrugo uro daleč. Kolikokrat sem kasneje v dveh letih to pot v lepem in grdem vremenu sam premeril, ko sem z doma nosil kruh in živila!

Malevsova hiša je bila čedna kajža sredi vrta, kar podobna moji rojstni hiši. Stala je blizu železnice, zadnja, nekoliko odmaknjena od vasi. Ko sva stopila v hišo, so naju ljubo pozdravili mati, hčerka Micka, lepo odraslo dekle, in stari stric. Ta je bil ves srečen, ko je stiskal očetu roko. Bil je kakor moj oče dokaj let na Zgornjem Štajerskem, kjer sta se večkrat sešla. Ko smo se tako spoznali, sva šla z očetom v mesto, da me je zapisal v šolo. Po vpisu me je oče odvel v krčmo k obedu. Jedla sva rezance na juhi in pošten kos govedine s krompirjem. Zame, ko smo doma jedli juho in govedino samo dvakrat v letu, je bilo tako kosilo prava pojedina. Celo požirek vina mi je oče natočil in rekel: »Da boš pomnil, kdaj si prišel v mestno šolo. Glej, da ne bo zate zavržen ves denar, ki je v tako trdih pesteh.« Po kosilu sva šla po mestu, da si je oče nakupil za dom potrebnih stvari. Sredi popoldneva sva se vrnila k Malevsu. Posedli smo krog mize. Stric in oče sta si obudila nekaj spominov na Štajersko. Pa je oče kmalu zadel bisago z nakupljenim blagom in me izročil ženi Malevsovki in ji velel: »Sedaj je vaš; trdo ga imejte, pa zbogom.«

Do prve hiše sem očeta pospremil. Ko sem mu segel v roko, se mi je narejalo na jok, pa sem se premagal. Obstal sem in gledal za njim, dokler ga niso skrile prve hiše.

Tako sem se odtrgal od rodnega doma, kamor se za stalno nikoli več nisem povrnil.

Vsi Malevsovi so me čakali na pragu.

»Nič nisi jokal! Si že krepak fant. Prav je.« Tako me je na pragu pohvalil stric. Mati me je povabila v hišo. Vsi trije so odšli z mano in mi začeli razkazovati hišo. Glavna soba — »hiša« — je imela štiri okna.

»Lej, tu boš ležal,« mi je mati pokazala lično posteljico, z vzglavjem pri zadnjem oknu. »Tu se boš lahko učil in nalogo pisal.« — »Tu je kamra, kjer spiva z očetom.« — Pokazali so mi kuhinjo in lično sobico Micke. »Jaz imam pa stanovanje pod strešino, veliko, nad vsemi temi sobami,« je rekel stric in pokazal po stopnicah. — Potem smo šli tudi v hlev. Dve lepi kravici so imeli. Tik hleva skedenj za klajo in svinjaček za dva prašička.

»No, sedaj si tukaj doma. Naš si. Ali ni vse lepo?« je spregovoril stric. »O, tvoj oče je bil tovariš, da smo ga vsi radi imeli. Razen krojač je bil tudi tkalec, da je lepo zaslužil. Znal si je pa prihraniti. Krčma ga ni zlepa videla. Vsi smo ga spoštovali. Le škoda, da ga nismo posnemali.«

Tako je govoril stric o mojem očetu. Z odprtimi usti sem ga poslušal in hudo imenitno se mi je zdelo.

Naslednji dan sem šel v šolo. Nobenega součenca nisem poznal. Ko sem nekoga vprašal, čigav pa si ti, so se vsi krog mene zasmeli. Vsi so se klicali le po priimkih. Korel Rabič, sin iz najbolj imenitne krčme, mi jo je koj podrobil: »Saj nismo zarobljeni kmetje, kot si ti.« Pograbilo me je, da bi se stepel z njim. Na srečo je vstopil učitelj, mož sivih brk. Vsi smo se razprhnili po klopeh in utihnili. Takrat pa me je predstavil razredu učitelj: »Ta je novinec. Prišel je tam nekje izpod Stola. Finžgar se piše.« Vsa šola je neznani priimek šepetaje ponovila, kajpak z rahlim smehom.

Učitelj je potrkal s palico po katedru. »Finžgar, sedi na vogel prve klopi, da te laže dosežem s šibo.«

Vsa šola v smeh in me je izrinila iz zadnje klopi v prvo.

Učitelj je zopet udaril s palico po katedru, da so utihnili. Potem se je obrnil k meni in me vprašal: »Finžgar, ali imaš kaj knjig in zvezkov?«

»Nič!« sem kratko in glasno odgovoril, seveda kar sede v klopi.

»Viš ga kmeta! Kadar si vprašan, najprej vstani, potem odgovori. Torej: Ali imaš kaj knjig?«

Vstal sem in odgovoril zelo na glas: »Nič!«

»Vse dobiš tu v šoli. Danes bomo ponovili poštovanko. No, Finžgar: koliko je 7×7 ?«

»Devetinštirideset!« sem glasno odgovoril in seveda obsedel.

Zopet je zapela palica: »Kako sem ti rekel?«

Vsa šola je zavpila: »Vstani!«

Tak je bil začetek mojega šolanja v tretjem razredu v mestni šoli.

Drugi dan sem dobil knjige: berilo, računico in nemško vadnico. Katekizem sem že imel. Nemško vadnico mi je izročil posebno slovesno. »V tem razredu se začnemo učiti tudi nemščine. S samo slovenščino ne prideš daleč. Z nemščino ti je odprt tako rekoč ves svet. Vem, da sedaj še ne znaš nobene nemške besede.«

Ponosno sem vzdignil roko.

»No, kaj?« je vprašal učitelj.

»Moj oče znajo nemščino prav dobro!«

»Takoo?«

»Na Štajerskem so se je naučili.«

»Pa povej kako besedo.«

»Wasser bringen. — Faden ausziehen.«

Učenci so se z rahlim šumom začudili. Tudi pri učitelju se je moj ugled povečal. Trdi začetni led je bil prebit. Noben součenec me ni več zbodel s »kmetom«. Seveda sem se novega učenja moral poprijeti z vso gorečnostjo. Uspel sem, da sem v zadnjem četrletju imel same prav dobre rede, razen lepopisja. Učitelj Šimen nas ni znal naučiti lepopisja. Ko sem očetu pisal za god, že iz ljub-

ljanske prve gimnazije, je obračal in obračal, prebrati pa ni mogel. Dal je pismo materi: »Poskusi ga ti. Napisano je tako, kakor bi kdo mokro butaro hoste vrgel na papir. Da bi se bil vsaj pisati naučil, ko me že toliko stane.«

Slabo vreme, zlasti debel sneg pozimi, mi je branilo, da nisem hodil domov po hrano, zlasti ob nedeljah ne. Ob nedeljah sem imel mir in sem se pridno učil. Na večer je prišlo nekaj sosedov povasovat. Tedaj sem se rad umaknil v zapeček. Če so pa le dolgo posedeli, sem se zaril v posteljo. Stric je znal igrati na orglice. Večkrat je vzdignil vasovalce, da so poplesali. Moja postelja je imela zadnje noge pridodane s tem, kar je bilo prvih nog skrajšanih zaradi klopi. Nekega večera je plesalec z nogo zadel v ta dodatek in postelja je padla po sobi z mano vred. Obsedel sem na tleh in plašno gledal, kako so se vsi zbrali in posteljo hitro postavili na noge, mene pa položili nazaj vanjo. Mati Malevsovka me je ljubo zadelala, stričeve orglice so zapele, jaz pa pri priči zaspal. Blažena mladost!

Ko sem pridno prebil zimo in došel z ukom vse součence v predmetih, ki se jih v enorazrednici nisem učil, mi je bilo dovolj časa še za družbo s součenci. Skupaj smo se sankali, drsali po ledu, plezali na najvišja drevesa. Iznašli smo nove igre z loki, nikdar pa ne naredili nikake škode. Trije smo se nekoč dogovorili, da se skrijemo pod železniški mostiček, ki je ob deževju odvajal

vodo, kar se je je nateklo z brega za železniški nasip. Mostiček je bil ozek, neobokan, prekrit z lesenimi plohi, ob straneh močno zidan. Sklenili smo, da se skrijemo podenj in počakamo vlaka. Radovedni smo bili, kako vlak ropoče čezenj. Zlezli smo po vseh štirih pod mostiček tik pred prihodom vlaka. Tovorni vlak je pripeljal. Brizgajoča para iz kotla je zasičala nad nami, kolesa so udarjala med sklepe tirnic, mostiček je škripal in se tresel, tresle so se zidne stene mostička, bobnelo je čez nas, da nam je glušilo ušesa. Vlak je bil zelo dolg. Od groze so nam mrgoleli mravljinca po koži. Najrajši bi bili planili ven. Nismo si upali. Ujeti smo bili, vlaka pa nič konca. Ko je prisopihal stroj, ki je tiščal vlak od zadaj, je izpustil paro in vroče kaplje so curnile skozi reže plohov, ki so krili mostiček. Tedaj smo prilezli na svetlo. Vsi smo bili blede in lep čas ni nihče spregovoril. Ko smo se umirili, smo vsi hkrati sklenili: »Nikoli več v to strahoto!«

Za sklep tega visokega šolanja moram razodeti še eno modrost, ki jo je naložil nemškutarski učitelj kot prostovoljno nalogo za tiste, ki smo želeli imeti dobro šolsko naznanilo. V nemški vadnici so bili na koncu po abecednem redu dodani trije stolpiči za vse besede s preglasom ae, oe in ui (ä, ö, ü). Jaz sem se lotil te muke in si izbral besede s preglasom ö. Trudil sem se, da sem jih najprej gladko bral. Pomena teh besed nisem nič umel. Prava muka za možgane. Ko sem jih nekajkrat

prebral, da so mi gladko tekle, sem vzel knjigo s seboj na pašnik ob Savi, kamor smo gonili dečki iz Predtrga past govedo. Vmes je bil postaven bik. Temu sem začel nuditi skorjice kruha. Tako so mu bile všeč, da je vedno tiščal za menoj. Pa mi šine drzna misel v glavo. Zvabil sem ga k skali, ga tapljal po mogočnem vratu, mu dal svoj kos kruha in se mu pognal na hrbet ter ga zajahal. Kar všeč mu je bilo. Pogrudil je kruh in se mirno začel pasti. Potegnil sem iz žepa knjigo s tistimi nesrečnimi nemškimi besedami ter začel od besede Behörde dalje do konca. Tovariši so me opazili in pritekli k meni. Sam pa sem trdno sedel na biku in kričal nerazumljive nemške besede, da se je razlegalo po vsej gmajni. Ko so stali dečki krog bika, sem jih povabil: Zapijmo tisto našo:

*Oj, sijaj, sijaj, sonce,
oj, sonce rumeno!
Kako vam bom sijalo,
ko sem tak močno žalostno.*

*Če zjutraj zgodaj sijem,
me dekle kolnejo,
ker rade bi ležale,
pa vstati morajo.*

*Če zvečer dolgo sijem,
pastirčki jokajo,*

*ker radi bi že gnali,
pa pasti morajo.*

Ob tej pastirski pesmi se prikaže iz gošče neznan fantalin. Veliko rdečo capo je imel v rokah in z njo mahal proti biku. Bik rdečo barvo sovraži. Zatulil je, nastavil roge in se nameril proti fantalinu. Na srečo se prikaže gospodar pašnika, ki je prišel pogledat k živini. V hipu zgrabi hudobneža za lase, mu potegne iz rok rdečo cunjno, fanta zlasa in ga sune v goščo. Bik je obstal, divje gledal, še zatulil, a se takoj umiril. Gospodar mu je dal perišče soli, jaz sem se pa hitro skotalil z bika. Potem me je gospodar poučil:

»Nikoli več kaj takega! Bik naj bi bil s teboj zdivjal v goščo in te treščil v kako drevo. Glavo bi si bil lahko razbil!«

Vsi smo stali krog gospodarja. Prvi sem se izmuznil jaz in nadaljeval z ukom meni neumljivih nemških besed. Še danes se čudim taki nesmiselni muki, ki nam jo je naložil učitelj nemškutar.

S to muko se je približal konec mojega šolanja v Radvljici. Dobil sem seveda nemško šolsko naznanilo. Tiste nemške besede pa sem si tako zabil v možgane, da bi jih še danes lahko ponovil.

ZDRAVNIK IN UČENIK

Zgodbe davne preteklosti so zapisane v raznih knjigah. Prav posebne zgodbe pa so trdno vrasle v vaseh. Teh ne uniči ne molj ne rja in tudi stoletja ne. O takih naseljih — vaseh, današnjih trgih — v visoki Gorenjski bi vam kratko rad povedal nekoliko zgodovine.

Še prej pa bi vas, najmlajše, rad opomnil na zgodbe naše lepe slovenske zemlje. »Od nekdanj prebiva že tukaj naš rod,« boste brali v pesmi. To pa ni res. Od davnaj so tu prebivala razna ljudstva. Skupno jim je bilo ime Iliri. Malo pred sedanjim štetjem let so si ta ljudstva podjarmili Rimljani in poselili vso sedanjo Slovenijo od morja do Ptuja. Niso slabo gospodarili. Najprej so naredili dobre ceste. Ob njih so za varstvo postavili trdnjave, sezidali si mesta, odkrili rudnike. Tako so vladali dobrih štiristo let. Tedaj pa je od vzhoda prihrul vihar — Atila — silni divjak. Pregnal je Rimljane, porušil lepa mesta in vdrl daleč v Italijo (452). Za Atilo so pridrla v sedanje naše kraje od severa in vzhoda druga, še na pol divja ljudstva. Petero takih vdorov našteva zgodovina. Toda nobeno teh ljudstev ni ostalo v sedanjih naših krajih. Spehala so se naprej proti zahodu. Zato je po letu

500 ostala zemlja, ki je danes naša domovina, vsa izropana, lepe naselbine vasi in mest požgane, rodovitne ravnine polj s trnjem zarasle pušče. Na to, skoraj prazno zemljo so prišli Slovenci. Še so naleteli na majhne skupine prejšnjih ljudstev. Ta so morali premagati z mečem in sulico, preden so se lotili mirnega obdelovanja zemlje. Izbrali so si za poglavarje župane in starešine — staroste. Opustošena zemlja je ob pridni slovenski roki oživila in vzcvetela. Žal, da so s Slovenci prišli tudi Obri, divje ljudstvo. Spočetka so bili mirni zavezniki Slovencev. Kasneje so jih hoteli podjarmiti in živeti od dela slovenskih rok. Prav takrat je nenadoma nastopil Samo. Ta je premagal Obre in združil Slovence, Čehe in polabske Srbe v skupno državo. Od leta 625 do leta 658 je slavno in odločno vladal. Po njegovi smrti je ta lepa skupnost razpadla. To je bila silna nesreča za vse narode, ki jih je Samo združil. Skoraj tisoč let so Slovenci tlačani tujim graščakom. Našo zemljo so tujci trgali na kose od vseh strani. Ropali so jo tudi Turki, trla jo je lakota, naše upore so močnejši tujci zadušili v krvi.

Prosim vas, sedanjo mladino, berite našo zgodovino. Spoznali boste, da je pravo čudo, če naš mali slovenski narod še živi in ga vse krivice in trpljenje ni moglo zbrisati z obličja zemlje.

Ko so si leta 1941 v strašni svetovni vojni naši sosede Nemci, Italijani in Madžari razdelili in zasedli slednji

košček slovenske zemlje, je v našem narodu zavrela kri. Zbrali smo se v gozdovih in začeli boj za svobodo na smrt in življenje. Segli smo v roke južnim bratom Slovanom, z njimi vred izgnali tujce in ustanovili sedanjo svobodno skupno državo Jugoslavijo.

Za sklep tega premišljevanja naj opomnim na drobec zgodovine, ki so jo napisale štiri gorenjske vasi.

Najmanjša visokogorska vas je Sorica. Ko je bilo tamkaj še vse v gozdovih, so Nemci poslali tjakaj za kazen nekaj svojih obsojenih ljudi. Ti so izsekali gozdove in si na posekah naredili nekaj polja. Njih naselitev še potrjujejo nemška imena gora, na primer: Donerškogel je gora boga groma, Košt počivališče pod vasjo. Ko sem mlad zašel v Sorico, sem zvedel, da nekaj starih možakov še zmeraj v posebni nemški govoricci občuje in tudi moli. Danes menda v Sorici ni več sledu o tuji nemški govoricci teh prvih naseljencev.

Tri druge vasi: Železniki, Kropa in Tržič, ki stoje ob močnih potokih, dokazujejo nemško naselitev s tem, da *pogrkujejo*. Črko *r* izgovarjajo nekako globoko v grlu. Taka izgovarjava je po vsej drugi Sloveniji neznana, a med Nemci splošno domača. Nemška oblast si je izbrala te tri vasi in poslala tjakaj svoje ljudi, kovače žebjarje. Ti so si postavili vigenjce, majhne fužine za ročno kovanje žebeljev. Na milijone različnih vrst žebeljev so nakovali v teh vigenjcih. Vsak je občudoval silno ročno spret-

nost teh kovačev žebjarjev. Od majhnega žeblja, ki so z njim nakovali težke čevlje, pa do posebno velikih za zbijanje bark, vse to je raslo izpod kladiva žebjarjev. Od tedine obrti so se preživljali. Fantiči so morali v prvi mladosti že prijeti za kladivo. S tem so si z žebli vred kovali reven vsakdanji kruhek. Ženam materam je bilo zelo hudo, če jim je mož umrl. Pokojnine niso imele. Zato so se vsak petek razkropile po gorenjskih vaseh in prosile miloščine. Imele so posebno, revno obleko, krog vratu obešene pripravne vreče, kamor so sprejemale od kmetov darove: velnico moke, kaše, ješprenja. Denarja jim ni nihče dal. V pretrdih pesteh je bil tedaj vsak novčič. Dobro se še spominjam, kako je taki beračici moja mama odprla omaro v veži in me poklicala: »Zajmi z velnico, da daš tej ženi. Reva je.« Zajel sem koruzne moke, kaše, ješprenja. Ne veliko, ko nismo imeli mnogo, in vsul v vrečo, ki mi jo je nastavila proseča reva. Taka je bila materina šola o ljubezni do bližnjega.

Od dela omagani žebjarji so si sami oskrbeli košček pokojnine. Nakupili so si raznih vrst žebjev in šli z njimi v prodaj po vaseh. Utržili so si nekaj dobička, da so ob njem revno živeli.

Izmed doslej navedenih vasi je bila najbolj gosposka vas Tržič. Tam je cvetela kovaška obrt zlasti za kose vseh vrst: za navadne travniške, za rovtarske, za srpe za žito. Razen te obrti z žebjarstvom vred je bilo razvito tudi

čevljarstvo. Tak čevljarški mojster mi je povedal: Mi smo prvi v deželi za čevlje. Za to rokodelstvo imamo osemdeset samo »jungrov« — vajencev. Vse te tri navedene vasi so bile utemeljene z nemškimi priseljenci, ki so prinesli s seboj pri izgovarjavi pogrskovanje tudi v slovenščino. Pri mladini se je tak izgovor že dokaj poizgubil, a stari ga še trdno držijo. To je torej vaška zgodovina, ki že stoletja dokazuje naselitev nemških ljudi v naše vasi.

Vem, da vam mladcem utegne biti taka zgodovina dolgočasno branje. Zato vam za sklep povem nekaj vselega o slovitem tržiškem zdravniku. Za Pirca se je pisal. Ni bil doktor, toda po vsej Gorenjski hvaljen in obiskovan. Z materjo sem drobencljal k njemu po zdravila za obolelo teto. V sobi za sprejem bolnikov se nisem mogel nagledati belih, rumenih in pisanih lončkov, ki so jih bile vse police polne. Vpričo bolnika si je odbiral lončke; potem zajemal iz njih zdravila, jih vsipal v poseben lončič, jih mešal in trl z belim tolkačem in nenehno govoril in učil, kako je treba bolniku streči, kako hrano sme uživati, kdaj in koliko teh zdravil sme užiti. Vselej je pristavil, da je pravilna hrana, mir in počitek skoraj več vredno ko zdravila.

Ko sva z materjo odšla, so mi še nenehno migljale vrste lončkov pred očmi in uho je še slišalo škripanje trtih zdravil v njegovi lekarni. »No, sedaj si videl tega

modrega moža zdravnika,« mi je rekla mati, ko sva šla proti domu.

»Tako je prijazen in tako lepo pripoveduje, da bi se ga nikoli ne naveličal poslušati,« sem rekel mami.

»Res je tak, prav imaš. Je pa tudi hud, kadar se zdi potrebno. Le poslušaj! Ko je prišla nekoč mati po zdravila za dvanajstletnega sina, je zdravniku pokazala v lončiču, kaj je ta fant izbruhal. Zdravnik je pogledal tisto reč in rekel: ‚Žolč je bljuval.‘

‚Res ga je,‘ je potrdila žena. ‚Tako se je raztogotil. Tak je, da se za vsak prazen nič jezi in togoti.‘

‚Mati, dal bom zanj zdravila. Toda poglavitno zdravilo si sami odrežite v leskovem grmu, ko pojedete domov. Temu zdravilu za takega smrkavca se pravi šiba. S tem zdravilom ga mažite, da negodniku preženete togoto in jezo iz žolča, pa bo zdrav. Zbogom.‘

Sosed Gros, saj ga poznaš, mi je tole povedal. Imel je rdeče, pekoče oči. Ko to zdravniku potoži, mu ta veli: ‚Semkaj k oknu stopi in prav debelo me poglej!‘ — Gros ga gleda in gleda. Tedaj pa zdravnik zareži nad njim: ‚Ali si človek ali živina? Toliko čebule požri kot človek, ne kot krava, pa bodo oči zdrave. Hodi zbogom!‘«

Ob takem pripovedovanju sva prišla že do Podgora in tamkaj na Vetrnem sedla v travo, da se oddahneva. Požila sva malico kruha in se na prijetnem vetrcu hladila.

Jaz, radovednež, ki mu zgodbic ni bilo nikoli dosti, sem poprosil: »Mama, povejte še kaj o zdravniku.«

»Netečnež tak, ki ti ni storjic nikoli dosti! Ali naj tudi zate narežem nekaj leskovega olja?«

»Ne, ne, mama! Vsaj še eno povejte. Saj bom priden.«

»No, če boš res, ti jo povem.«

Pomaknil sem se bliže, da sem se tiščal maminih kolien.

»Nekega dne je prišel v Tržič k temu zdravniku kmečki možak,« je začela mama.

»,Kaj bi radi, oča?' ga vpraša zdravnik.

»,Tukajle vrh stegna mi raste bula. Hudo me boli. Pogledajte si jo.'

»,Skozi hlače ne vidim nič. Porini irhovino dol in pokaži.'

Mož je storil tako. Zdravnik se začudi veliki, že gnojni buli in reče: »,U, uj, uj! Velika reč! Še ena rit ti bo zrasla.'

Možak je bil hudo užaljen na tako besedo. Hitro je hlače potegnil kvišku in se poslovil: »,Naj mi le zraste. Pa obe ne bosta tako debeli, kakor je tvoja ena sama. Da veš!' Jezno je odštorkljal po stopnicah.

Zdravnik Pirc je na tako trdo in jezno besedo, ki mu jo je možak podrobil za njegovo šaljivko, kar utihnil. Stopil je naglo v kuhinjo in svoji dekli velel: »,Brž stopi za tem možem in poglej, v katero krčmo pojde, in mi priredi povedat!' Dekla je bila brž nazaj in povedala, kam je

zavil. Zdravnik si naglo pokrije kastorec in jo mahne za možem v tisto krčmo. Mož je ves nabrskan že sedel pri mizici v kotu krčme. Ko je zagledal Pirca, mu je obrnil hrbet. Pirc pa je sedel k isti mizici in mu voščil dober dan. Za odgovor mu je možak nekaj zagodrnjal in jezen še svoj stol odmaknil, da bi bil dalje od njega. Zdravnik pokliče točajko: ‚Brž prinesi polič najboljšega, tistega od zida, da ga srkneva s temle možem!’ Bolnik se je nekoliko obrnil, rekel pa ni nič. Ko je bilo vino na mizi, je Pirc natočil dva kozarca in rekel: ‚Poglejte ga, kako kar iskre mrgolijo v tem vinu. Srknite ga in poplaknite jezo. Tako imenitno ste mi jo zaroblli, da sem moral priti za vami. Na dobro zdravje!’ Pirc je trčil z možakom in rekel: ‚Izpijva ga, potlej pa pojedete z menoj, da tisto grdo bulo prerežem in obvežem.’

Ob močnem vinu se je možaku lice zvedrilo, jeza otajala.

‚Brž še en polič!’ je zdravnik naročil še vina, ga plačal in se veselo smejal, pa še ponovil: ‚Táko ste mi užagali, da je ne bom zlepa pozabil.’

Izpila sta in šla.

Ko je bil možak obvezan, mu je zdravnik strogo naročil:

‚Mislim, da sem grdobo pošteno očistil. Sedaj doma teden dni mirujte. Potem pridite zopet, da pogledam, kako se zdravi.’

Možak si je zapel hlače in potem pobaral: ‚Koliko sem dolžan?’

‚Nič! Vse življenje bom pomnil vaš odgovor,‘ se je zasmejal zdravnik in mu segel v roko.«

Po deželi je zazvonilo poldne. »Viš, kako si me zmu-dil s svojimi storjicami,« je rekla mama in naglo vstala. Sam sem si sezul čeveljce in bos drobil za njo proti domu.

PRI KOŠUTJI LUŽI

Kadar sem lepega popoldneva utegnil, sem za eno ali dve uri rad šel na sprehod. Nikoli pa ne po cesti. Cesta je trda, prašna. Srečuješ ljudi, vozove, tudi poklicni berači te ustavljajo in nastavljajo klobuke, da jim vržeš vanje novec za dar božji. Zato sem se cest ogibal in hodil v gozdnate hribe. Nihče me ni motil; morda kak zajček ali plaha srnica.

Ko sem šel nekega dne po stezi za goro Hom, sem zagledal starčka, ki je počival pod bukvo, držal z obema rokama kljukasto palico, na roke naslanjal brado in se sam s sabo pogovarjal. Stopil sem k njemu in ga pozdravil.

»Aj, vi ste,« me je ogovoril. »Prisedite. Prileže se v miru in senci.«

Sedel sem k njemu, beseda je dala besedo. Od tam se je videlo na majhen tolmunček v nekakem sedlu v gori. Hitro se domislim in vprašam: »Oče, zakaj pravijo ljudje temu tolmunčku vrh gore Košutja luža?«

»Tako pravijo, res. Pravšnje ime pa to ni. Pritaknil ga je mlajši rod, ko so dobili tu mrtvo košuto, jelenovko. Vodo je prišla pit. Pa se je — ali od starosti ali od bole-

ni — tu zgrudila in poginila. Od tedaj pravijo tej mlaki Košutja luža.«

»Ali so ji prej drugače rekli?«

»Kajpak da drugače.«

»Kako?« sem bil radoveden.

»Medvedja luža.«

»Zakaj medvedja?«

»To je pač davna zgodba. Moj stari oče mi jo je pravil.«

»Prosim, povejte mi jo, ako jo še pomnite!«

»Tako jo vem, kakor bi mi jo bil ded včeraj povedal.« Starček je poprijel palico, se obrnil k meni in začel.

»Takrat je bilo po teh gozdovih medvedov da nič koliko. In prav todle so imele mrcine kosmate svoje stagne iz gozdov na polje. Večerjat so hodili. Všeč jim je bila še nedozorela mlečna koruza, zrele sladke hruške. Posebno se jim je prilegal med, ko je bila ajda v cvetju in je obilno medila. Marsikak panj so mrhe potegnili iz čebelnjaka in pohrustali satovje. Seveda je ob cvetoči ajdi polno medu. Ljudje so uljnjake res stražili. Pa kdo bi prečepel vse noči pod milim nebom na straži?

V vasi sta bila dva fanta, med seboj zelo prijatelja. Eden, Luka mu je bilo ime, je bil pri Stržinarju za hlapca, doma pa iz Bohinja. Bil je hrust, da mu ga ni bilo para. Kmečki voz je prijel na sredi za soro, si ga vzdignil na rame in potem plesal z njim po dvorišču. Njegov

prijatelj je bil sosedov sin Urh. Ta je bil med domačini junak, da mu ni bil zlepa kdo kos. Ko so se nedeljsko popoldne ljudje zgovarjali o medvedji škodi, sta ta dva iztuhtala svoj načrt za medveda.

Dva dni zapored sta šla proti večeru semkaj in izkopala globoko jamo — prav na tistih stagnah, koder so medvedi hodili na polja. Jamo sta prekrila z bukovimi vejami. Na te sta nasula izkopano zemljo. Potem sta hodila že v noči na stražo. Prvo noč nič. Medveda ni bilo. Drugo noč tudi ni prišel. Tretjo noč sta pa zaslišala brundanje in godrnjanje. Medved je prihlačal natanko po svojih stagnah. Ko je prišel do zakrite jame, se je trenutek ustavil in smrčal in vohal po tleh in po zraku. Potem jo je pogumno mahnil po nasuti zemlji. Ko je bil na sredi, je reklo resk in medved je štrbunknil v globoko jamo. Skrita Urh in Luka sta privršala po bregu. Urh je imel železne gnojne vile, Luka sekiro. Previdno sta se približala jami. Če bi se zmotila in stopila na dračje, bi bila padla tudi sama v jamo. Hudo neprijetna tovarišija bi bila pri medvedu.

Medved je v jami grabil po vejah, ki so visele v jamo. Trl jih je in metal na kup ob steni jame.

„Lestev si dela,“ je spoznal Luka.

„Saj res!“ je potrdil Urh in skušal zasaditi vile v medveda. Ta mu jih je odbil s šapo. Stežka jih je obdržal Urh, da mu niso padle iz rok v jamo.

Fanta sta za hip obstala ob robu jame, da bi premislila, kako mu priti do živega. Medved ni nič čakal. Lomil in vlačil je veje na kup ob steni jame. Že se je vzpel kvišku. Luka je zavihtel sekiro, da bi ga treščil po glavi. Kot blisk hitro je medved s šapo odbil sekiro. Ko bi je ne bila držala Lukova roka tako trdo, bi bila zletela v jamo. Medved se je pognal s kupa nalomljenega vejevja po steni in pomolil iz jame odprto žrelo, iz katerega mu je mahal rdeč jezik. Luka in Urh sta bila na nasprotni strani jame. Oba sta skočila krog jame nadenj. Medved je bil že iz jame in je stal na nasprotni strani na zadnjih nogah, pripravljen na boj. Luka je bil prvi pred njim in zamahnil je s sekiro proti medvedji glavi. Medved je zamah ujel; odbil mu je sekiro, da je sfrčala v goščo. Hrust Luka je planil na medveda, ga objel, da so medvedu zapokala rebra. Zakotalila sta se objeta po vresju. Luka je hripavo zaklical: ‚Urh, vile, vile vanj! Jaz ga ne obdržim!’

Urh je bil vse hipe že pripravljen. Bal se je za Luka, da bi ne zadel njega, ko sta se valjala z medvedom. Slednjič se mu je le posrečilo. Zasunil je vile z vsemi roglji v medvedov trebuh. Medved je zatulil, šape so Luka izpuštile. Ta pa je skočil v vresje po sekiro, ki mu jo je bil medved odbil, in treščil kosmatina po glavi. S preklano glavo se je iztegnil pred njima. —

Tako mi je pripovedoval moj ded. Fanta sta se oddahnila od čudnega pretepa z medvedom. Nasekala sta vejva, nanj naložila staro mrcino in jo v jutru privlekla na sredo vasi. Vsi vaščani so se zgrnili krog mrtve zverine in hoteli zvedeti, kako sta jo zmogla. Fanta sta bila zelo molčeča, samo hrust Luka je rekel: ‚Nobenega fanta iz sedmerih vasi se ne ustrašim, z medvedom se pa ne bom nikoli več metal.’«

Tako je stari mož dokončal to zgodbo. Dodal je še, da se je od takrat ta kraj imenoval Medvedja luža. Pozneje so ljudje ta pritikljaj spremenili v Košutjo lužo.

Starček se je oprl na kljukasto palico, vstal in se poslovil:

»Vidite, tako je na svetu. Vse se spreminja, tudi imena.«

SLOVENSKI KOROTAN

Najprej bi vam rad povedal prav na kratko nekaj drobcev iz slovenske zgodovine.

Po vsej sedaj slovenski zemlji so več stoletij pred sedanjim štetjem let prebivala razna ljudstva. Za njimi so prišli davni naši dedi Slovenci in se leta 568 na opustošeni zemlji naselili. Zasedli so pokrajine do Tirolov in visoko na sever proti Donavi. Od severa pa so v prazne pokrajine pritiskali tudi Nemci; začeli so se naseljevati med Slovenci in se širiti s svojimi vasmi. V dvanajstem stoletju je še ostala slovenska zgolj tedanja Koroška. Latinski zgodovinarji jo imenujejo Karintijo ali Karantanijo.

Naseljevanje Nemcev se ni ustavilo in so premnogi prihajali tudi na Koroško. Tedaj je prišlo tudi mnogo nemških graščakov, ki so si naše svobodne kmete usužnjili za tlačane. Slovenci so silno trpeli. Večkrat so skušali suženjski jarem otresti — a svoj pravični odpor so plačali s svojimi glavami. Nečesa pa tujci niso mogli zatreči: slovensko srce je ostalo zvesto svojemu narodu. Poudariti moramo, da so zlasti Gorenjci ljubili ljudi in zemljo, kjer so imeli nekdam svoje vojvode, tam — v

Karantaniji — Koroški, kjer je bilo središče, srce nekdanje velike svobodne Slovenije. Zato so te vezi ostale še kasneje in so bratje koroških Slovencev, naši Gorenjci, tako radi zahajali k njim. Po treh cestah so hodili čez gore na Koroško: čez Koren, čez Ljubelj in čez Kokrško sedlo. Gorenjci so ime Karantanija spremenili po svoje v Korotan. Ni še preteklo stoletje, ko ni sosednji Gorenjec nikoli imenoval ne Karantanije ne Koroške; zanj je bila ta dežela le stari slovenski Korotan.

Kljub visoki gorski pregradi so Gorenjci hodili po cestah čez prelaze, peš pa tudi po gorskih stezah v bratski Korotan rajši kot v Ljubljano. Vozili in nosili so v Korotan na prodaj svoje domače blago: sukno, platno in raševino. To blago je bilo stekano po snutku iz debele volne, po votku iz močne preje. Drvarji so se pulili za to neuničljivo blago. Ljubljana, ko še ni bilo gorenjske železnice, jim je bila predaleč. Tudi ljubili je niso, ko je bila tako nemška; zanje bolj kot Celovec. Ljubljanske pisarne so bile nemške; po edinem sprehajališču pod Tivolijem se je šopirila samo nemška gospoda. Če si imel opravka v državnem uradu, si moral najeti človeka, ki je v uradu tolmačil tvoje želje v nemškem jeziku.

Seveda so ob takih časih ljudje zelo pogrešali znanja nemščine — uradnega jezika v stari Avstriji za vse dežele. Šol po deželi skoraj ni bilo nič. Gimnazija v Ljubljani — edina — je imela nemščino kot učni jezik.

Zato so si izmislili gorenjski kmetje posebno pomoč. Na Koroškem — v Korotanu — so bili že naseljeni mnogi nemški kmetje. S takimi trdimi Nemci so se dogovorili gorenjski kmetje takole. Začnimo z *meno* dečkov. Posestnik z Gorenjske pošlje svojega sina k nemškemu kmetu v Korotan, nemški kmet pa svojega fanta na Gorenjsko k slovenskemu kmetu. Tako bi menjala za sinove: Gorenjec bi se naučil v Korotanu nemščine, nemški Korotanec pa slovenščine. Pomniti moramo, da so bili Nemci tedaj v Korotanu le redko naseljeni in da so morali s sosedi občevati po »slovenje«. Tako se je res začela mena. Še za svojih otroških let se spominjam nemškega dečka na bogati kmetiji. Poredneži so ga dražili: Holadri, holadro — Nemci pojo.

Naj povem zgodbico o našem dečku, ki so ga poslali v Korotan nemščine učit. Ta ni šel v meno, ker so bili otroci nemškega kmeta še premajhni. S službo za pastirja se je ta gorenjski fant učil v nemški družini tujega jezika. Nemški kmet ga je določil za ovčarja. Nekaj dni se fant ni nič krčil. Skrita potuha mu je bila slovenska dekla Nana. Gospodar ji je strogo prepovedal, da se ne sme nič po slovensko s pastirjem pogovarjati. Dekli se je Jakec — gori so ga preimenovali za Joka — le smilil in se je skrivaj rada slovensko z njim pogovorila.

Nekega dne pa ta slovenski ovčarček prijoka s paše domov — brez ovac. Gospodar si je mislil: fant je lačen;

zato je prijokal domov. Takoj postavi predenj skledo posirjenega mleka. Pastir ne seže po žlici. Joka in joka. Gospodar ga sili:

Jok, no, Milch essen (jej mleko)! — Deček slovkovaje med jokom reče: »Mil se mi je zdelo, ko ga je nesel.« — Gospodar mu odreže debelo rezino kruha od hleba in mu ga ponudi: »Brot essen (jej kruh)!« Pastir pa v joku: »Na prod ga je nesel.« — Nemški kmet ga ne ume in za-tegnjeno vpraša: »Boos (kaj)?« — »Oh, ni bil bos, ne, je imel kosmate noge.«

Iz zadrege ju reši slovenska dekla, ki kmetu razloži, da je pastirju odnesel od tropa eno jagnje medved in odšel na prod z njim. Gospodar je segel po stari puški in naglo odšel v gmajno nad medveda. Jakcu pa je bilo nemške šole zadosti. Takoj bi jo bil popihal nazaj čez Koren; se-veda, ko bi bil pot poznal. Moral je potrpeti. Še je ostal in opravljal krog doma, kar so mu veleli. K ovcam ga ni nihče več spravil.

Lovil pa je trenutke, da je mogel slovenski dekli skri-vaj razodeti svoje želje.

»Le potrpi! Konec tega mesca pojdem tudi jaz od hiše. Skupaj pojdeva.« Za Jakca je bila to taka tolažba, da je kar prepeval in žvižgal krog hiše. Kljub veseli žvižgi so se mu zadnji dnevi mesca vlekli kot megle brez vetra. Z nožkom si je v plotu naredil štirinajst zarez — za zna-menje tistih dni, ko z Nano porečeta adijo Korotan.

Delal pa je tiste dni silno pridno in glasno ponavljal tistih nekaj nemških besedi, ki so se ga že prijele. Dekla Nana je pred odhodom v pozni noči bosa pritapala v čumnato, kjer je Jakec spal. Skrbno mu je zravkala nedeljsko obleko in jo zavila v svojo veliko naglavno ruto. Ni pozabila dodati v sveženj tudi kos kruha in klobaso, ki jo je skrivaj snela v shrambi z ražnja.

Približal se je težko pričakovani dan. Vse je Nana skrbno pripravila. Gospodar ji je izplačal zaslužek in za slovo hudo obžaloval, da odhaja.

»Saj sem bila rada pri vas, toda mati so mati. Oboleli so in moram domov.«

Tisti dan pred odhodom pa privozi na dvorišče Jakčev stric. Tri kose platna: velik kos pražnja in dva kosa hodničnega iz debele preje je pripeljal kmetu v prodaj. Zgovorjena sta bila za to kupčijo. Nana je hitro pomagala stricu izpreči in ga grede prosila, če bi smela prisesti, ker pojde domov k bolni materi.

»To se ve, da prisedeš. Samo v Beljaku ostanem dva, tri dni.«

»Nič ne de. Iz Beljaka bom pa čez Koren peš hitro doma.« — Potem se je ozrla, če je gospodar ne posluša, in dodala prošnjo: »Jakec hoče po vsi sili domov. Naj bi prisedel še on.«

»Ne vem, če bo mogoče. Za celo leto je bilo dogovorjeno. Kmet ga ne bo pustil pred letom.«

Stric je prav sodil. Nemški gospodar se je odločno uprl:

»Ne in ne!«

Nana je slutila, da bo tako. Toda prebrisana glavica je že skovala načrt.

Stric, nemški gospodar in njegova žena so sklenili kupčijo za platno. Potem so jo zalili z močnim moštom in staro slivovko ter posedeli židane volje prek polnoči. Stric je že zvečer izročil konja Nani, naj ga dobro oskrbi, ker mora že pred dnevom odriniti.

»Kakor nalašč,« se je smejala Nana. Nametala je na voz med lestve sena za konja. Še v mraku je iztihotapila Jakca iz čumnate, mu na vozu postlala s senom in ga zagrnila s svojim kocem. Še pred dnevom je prišel stric iz hiše, pogledal napreženega konja in se poslovil od zaspnega gospodarja. K stricu na voz je prisedla Nana.

»Lepo znaš ravnati s konjem,« jo je pohvalil stric. »Na, kar sama vodi, jaz bom nekoliko zadremal.«

Prijela je za vajeti, švrknila z bičem po zraku, konj je zapeketal po gladki cesti. Večkrat se je Nana ozrla po Jakcu. Mirno je skrit ležal na senu, za zglavje je imel svoj sveženj obleke.

Stric je dremal in kinkal vso pot, da so bili že blizu Beljaka. Tedaj se je šele pošteno prebudil in sam vodil do gostišča, kjer se je namenil spraviti konja in iti po opravkih.

Nana se je lepo zahvalila, a iz sena je morala izkopati pretihotapljenega Jakca.

»Tegale sem skrivši vzela s seboj. Vedno joka po domu. Revček!«

Stric je Jakca gledal in gledal. Hotel je biti hud, a mu ni uspelo. Široko se je zarežal in rekel: »Lisica, prava lisica si! — Poberita svoje reči in z mano v krčmo na pošten zajtrk.«

Poldne je zvonilo, ko sta Nana in Jakec krepko ubrala pot proti cesti čez Koren. O mraku sta bila že blizu Borovcev — tako so nekdam rekli Kranjski gori.

Jakec je od veselja zajokal, ko ga je presrečna mati objemala. Nana se jima je smejala in rekla: »Ukradla sem vašega sinka in vam ga privedla domov. Kar za med cigane, ki otroke kradejo, bi bila dobra, ali ne?«

Tedaj so se odprla vrata. Med njimi je stal oče, ki je do večera drvaril v gozdu. Debelo je gledal sinka, ki je že skočil k njemu in v veselem joku vzkliknil: »Ušel sem. Tam so medvedi, ki jagnjeta kradejo.«

Očetu je trda beseda, ki jo je imel v hipu pripravljeno, onemela. Nana je podprla fantovo pritožbo: »Oče, res, res je. Iz tropa mu je medved odnesel jagnje.«

Oče je stisnil Jakca k sebi in sodil: »Prav si naredil. Če boš priden, tudi brez nemščine ne boš nikoli kruha stradal.«

UTRINKI

SKUPIL JO JE

Gradaščica je pohleven potok. Ob hudem deževju pa mu prilivajo krotki studenčki svojo hudournu vodo. Gradaščica naraste. Njena voda nima dovolj poti v zvinkani strugi in poplavi lepe travnike. Tudi v kleti pride, v hiše Trnovega je vdirala. Zato so posestniki s pomočjo občine tej sicer tako krotki rečici izkopali novo, globoko strugo. Posebno so poglobili strugo skozi trnovsko predmestje. S tem je bilo povodnji po travnikih in kletih konec. Poglobljeni in urejeni potok so takoj izsledile racke, tudi gosi. Od zore do noči so plavale po mirni vodi.

Ob strugi so postajali starši z malimi otroki, ki so z veseljem gledali v strugi plavajoče racke.

Nekoč pride mimo nekaj fantkov. Tudi ti gledajo racke, kako se na glavo potapljajo v vodo. Na dnu vode so vedno dobile kaj za v lačne kljune.

Nekoč obstoje na robu struge štirje fantiči. Eden izmed njih pa hitro nabere na posuti cesti žep kamnov. Hitro začne meriti na nedolžne racke. Največji fant ga svari: »Ne smeš!« Toda ta poredni potegon ne neha. Vnovič hiti na cesto in si nabira kamne. Ker doslej ni

zadel nobene racke, se podrsne po robu struge do vode. Od tam je bilo do rack blizu. Stopil je na rušo tik obrobne-
nega jarka. Tik vode. Segel si je v žep in začel kamnjati
nedolžne racke. Eno je res zadel, da se je takoj potopi-
la. Pa je hitro dvignila glavo iz vode in odplavala. Ob
drugem kamnu pa se mu ruša, podjedena od potoka,
odkrhne, fant pa pljuske v potok na vse štiri. Tovariši
z vrha struge so se mu smejali. Privoščili so mu, ko je
moker prilezel iz vode. Vse je curljalo od njega. Tisti hip
pa pride po poti njegova mati, namenjena v mesto.
Fantje ji hitro povedo, kaj in zakaj pleza kvišku. Mati si
odlomi šibo v grmu poleg poti in počaka sina. Jezna ga
prime za roko, potegne za seboj in ga vsega premočene-
ga odpelje s sabo domov.

Kako pesem mu je doma zapela leskovka, ne vemo.
To pa se ve, da rack nikoli več ni napadal s kamni.

MLADOST — BODI DOBROST

I

Vlak je obstal na postajici. Stara ženica se trudi ob palici in težko vstopa v vagon. V vozu so vse klopi zasedene. Obstoji in se ozira. Z eno roko se opira na palico, z drugo se drži za ograjo oddelka. Vlak odpelje. Tik nje so v oddelku štirje sedeži. Na njih sedijo štirje mladi fantini. Vsi se ozro na starico in se dalje po svoje zabavajo in smeji. Krepak možak se dvigne in vljudno ponudi stari ženici svoj sedež. Vsa srečna se mu zahvaljuje. Možak gleda štiri smejoče se fantiče. Mirno prime in dvigne najmanjšega ter ga postavi na prehodno ulico med vagoni.

»Lej, ti si še majhen, zrasti moraš. Zato namesto stare žene stoj in rasti. Jaz pa sem že dorasel, zato bom namesto tebe sedel.«

Sopotniki po oddelkih so prikimali, nekateri celo zaploskali. Stoječi deček se je nekoliko namrdnil, potem pa potegnil iz žepa kos potice in odkrhnul dobršen kos ter ga ponudil revni starici. Sopotniki so vnovič zaploskali.

Sedeči mož pa mu je rekel: »Ali slišiš, kako te vsi hvallijo. Drugič kar sam od sebe starim ženam tako postrezi.«

II

Po ozkem tlaku ob tesni ulici gredo trije dijački. Živahno se pogovarjajo o šolski nalogi. Proti njim prikravlja starček ob palici. Za trenutek je obstal. Dijački se ne zmenijo zanj. Starček mora s tlaka na cesto, kjer je ob nje robu od dežja ostala voda in se strdila v blato. Nasproti pride v hipu, ko starček tipa s palico po luži, gospoško oblečen mlad mož. Tako ga razdraži ta deška neolikanost, da prime kar dva in ju pritisne k zidu ob tlaku, starčku pa pomoli roko in ga potegne na tlak. »Zahvaljeni, gospod,« je toplo rekel nepoznanemu možu. Tuji gospod pa je resno vprašal dečke: »Če vas v šoli ne učijo majčkeno olike, si jo pa od mene zapomnite!«

Dečki so se vprašujoče spogledali in molčali za odhajajočim tujim možem.

III

V zagorski vasi si je največji posestnik najel tesarje, da mu postavijo drvarnico; prav veliko, kamor bi lahko spravljal tudi vozove in še kaj. K njemu je prišel bajtar Luka. Čisto sam je živetaril v revni koči. Poprosil je gospodarja za kimpež trsak. »Naloži si, kar hočeš,« mu je gospodar dovolil. Luka je začel pobirati natesani drobiž. Pa je pristopil tesar Lovrič in mu začel nalagati debele trske, da je bil kimpež pošteno naložen. Luka je sicer sramežljivo branil, a Lovrič ni nehal, dokler ni bilo vse s kopo nametano. Luka se je napregel v ojnice in odpeljal skozi vas. Konec vasi je bil kratek klanec. Tam je Luka obstal in si z veliko ruto otiral pot s čela. Do njegove kočje je bilo sicer blizu, a klanček je bil do nje po kolovozu. Ni si upal izpeljati. Tedaj pride s klanca gosposki turist. Ko zagleda starega moža, ki je obupano preišljeval, kaj bi ukrenil, ga pozdravi: »No, striček, ali vas skrbi klanček? Kar naprezite se, bom porinil.«

Luka ga je dvomljivo pogledal, a le stopil v ojnice. Mladi turist je potisnil, da je Luka kar neslo po klanecu. Hitro je bil pred svojo bajto. Skušal se je tujcu zahvali-

ti, a ta ga je prehitel: »Srečno si kurite, striček, in zбоgom.«

Tesarji so videli tako pomoč Luku. Ko je turist šel mimo njih, so se mu vsi visoko odkrili. Tudi gospodar.

»Če bi v moji mladosti prišel mimo tak gosposki človek, bi se na Luka niti ne ozrl. Tako je. Svet se suče.«

OČETOV UKAZ

Francelj je nekoliko zamudil opoldanski obed. Seveda, stara češnja na gmajni je dozorela. Vsa vas fantičev je splezala med veje in zobala drobne črnice. Zato ga je čakalo opoldansko kosilo v skledici na peči. Ko je pojedel, mu reče oče: »Na! Te raševnate hlače ponesi takoj v Vrbo k Muhovčevim.«

Kdo rajši ko Francelj! Vzame lepo zlikane težke hlače. Pri vratih se ustavi: »Kje pa je Muhovčeva hiša?«

»Na tleh!« odgovori oče.

»Ne vem, kje.«

»Dobaraj se do nje. Saj ni na Turškem.«

Francelj še stoji pri vratih.

»Hodi! Saj imaš jezik. Vprašuj in poišči jo. — Še to: Lese zapiraj in pse pusti pri miru!«

Tako je učil krojač oče sinka samostojnosti.

ŽENA — UŠLA

Kokoljeva kmetija je bila kar lepa. Žal, da je gospodar Kokolj prezgodaj umrl. Zapustil je edinega sina, obe hčerki sta se bili že primožili. Sedaj je bila vrsta za sina, da si poišče ženo — gospodinjo. Mati je bolehalo, in ni več mogla zmagovati vsega dela. Sina je večkrat priganjala, naj si poišče mlado, češ, saj vidiš, da ne zmorem več.

Sin Janez pa ni imel še nobene zveze z dekletom iz domače vasi. Nekega dne pride krošnjar, ki je prodajal vse drobne stvari po hišah: sukanec, šivanke, trakove, ženske podveze in še in še. Pa se začudi mlademu gospodarju, ker še ni oženjen.

»Nimam nobene še ogledane.«

»Veš kaj,« je začel krošnjar. »Vem za bogato, lepo, pridno in nič preveč fantovsko. Pojdiva jo gledat!«

»Kje pa je?« je vprašal Janez.

»Iz te fare ni. In to je vedno bolj prav. Iz domače jo nevoščljivke vedno opravljajo. Te pa ne poznajo in je zato ne bodo mogle. Pa denarska bo! O, oče ima denarja na pretek. Naprezi v nedeljo in se potegneva do nje.«

Janez je bil kar dobre volje in v nedeljo sta napregla koleselj in šla. Doli pri Vodincu so ju lepo sprejeli in ob dobri malici so bili hitro dogovorjeni.

Ko so pripeljali baliž, je bila vsa vas zbrana ob poti in strmela nad tako bogato balo.

Pa kaj se zgodi. Čez štirinajst dni je Janezu žena ušla. Takoj je prišel spet isti kramar, ga tolažil in pregovarjal, naj gre ponjo. Šel je. Na domu pobegle žene so bili vsi za Janeza, celo nevesta se je vdala in se odpeljala z njim. Nevestina mati, krepka in modra žena, je Janezu pripela na klobuk velik šop rdečih nageljnov. Skozi domačo vas je Janez priukal in pravil vsem, da se je drugič oženil.

Pobegla žena se je novega doma hitro privadila in vsakemu rekla: »Nov dom, nove navade, nova kuha!«

Stari dedje so po svoje sodili: Zato naj noben mlad posestnik ne išče žene dalje od doma, do kamor se zvon domače fare ne sliši. Take so stare naše skušnje.

Dedje imajo prav. Po naši zemlji od severa do juga ima zares vsaka vas »v starih šegah utrjene postave« v jedi, kuhi, pri delu, v obleki in še posebno v govorici. Vse to pa je dokaz žive samostojnosti našega slovenskega človeka.

KROJAŠKI VAJENEC

Francelj je bil sin krojača Matevža. Matevž je bil gostač in dolgoletni skrivač, da ga niso oblekli v vojaško suknjo. Taka je bila tedaj navada, da so bili sinovi kmečkih domačij vojaščine prosti, revni bajtarski in gostaški sinovi pa so morali k vojakom, od koder jih po deset let ni bilo več domov. Krojač Matevž je bil gostaški sin in dober krojač. Ko so nabirali dorasle fante za vojaščino, se je Matevž skrival po votlinah v gori in tudi tam šival. Imel je tri hčere. Dve sta odšli že služiti, ena pa je po umrli materi doma gospodinjala in lovila dnine pri kmetih. Najmlajši je bil sin Francelj. Samo štirinajst dni je hodil v šolo, potem pa doma dejal abecednik na polico pod strop in se udingal za kozarja. Po dveh letih kozarstva je šel v drugo faro za ovčarja. Tako je dorasel že v petnajsto leto.

Nekega večera pride v vas k očetu njegov prijatelj. Videl je krepkega fanta, kako se je trudil s šivanko ob dolgi novi hlačnici. Prijatelj Gropa reče očetu: »Veš kaj? Pomladi pojdem zopet na Štajersko. Daj mi fanta. Vem za imenitnega krojača. Tam bi se lahko izuril za to delo.«

»Zakaj pa ne? Jaz se moram prevečkrat skrivati in se ne utegnem z njim prida ukvarjati.«

Prijatelj vasovalec se obrne do mladega šivarja in ga vpraša: »Ali bi šel z menoj na Gornje Štajersko, da bi se dobro izučil krojaštva?«

Francelj gleda strica Gropa in neha vbadati v trdo raševino.

»No, le povej, ali bi šel z mano?«

Francelj ga še vedno gleda in nič ne reče. Zato ga pobara še oče:

»Nečesa se moraš izučiti. Do smrti ne boš ovčar.«

Francelj gleda očeta in gleda strica. Nazadnje zine: »Kje pa je Štajersko?«

»Boš že videl,« se mu zasmeje stric. »Tako je za vašim plotom ga ni. Vsaj pet dni je daleč.«

»Pet dni?« je zategnil Francelj in se začudil.

Potem pa je bilo pogovora kmalu konec. Stric je odšel in natančno povedal, da v začetku malega travna odide ta z njim še dva odrasla fanta za delom na Štajersko.

V nedeljo je Francelj vse prijatelje iznenadil in jim povedal, da pojde daleč, daleč na Štajersko s stricem Grogom v uk za krojača.

Oče je pozimi Franceljnu oskrbel novo lodnasto obleko in čevlje. Telovnik pa mu je naredil iz svojega starega rožastega, ki ga je razparal in ga zmanjšal.

Pot na Gorenje Štajersko se je vlekla. Šli so čez Zele-
nico in prišli na cesto z Ljubelja, potem dalje na Celovec
in dalje — dalje v Judenburg. Dolgih pet dni so jo kresali
po cesti in šesti dan res prišli v mesto Judenburg. Stricu
je bilo mesto dobro znano in je drugi dan, ko so noč vsi
trudni prespali na senu pri kmetu zunaj mesta, šel s
Franceljnom k znanemu krojaču.

Mojster krojač in Gropa sta si prisrčno stisnila roke.
Francelj je obstal z vrečo obleke na hrbtu pri vratih.
Krojačev pomočnik je vstal s sedeža in ga slovensko na-
govoril:

»Čigav pa si?«

Francelj je bil presrečen, ko je zaslišal domačo sloven-
sko besedo. Na ves glas mu je razlagal, čigav je in od
kod. Tudi pomočnik, Pepe so mu rekli, je bil vesel fan-
ta iz svoje slovenske domače fare. Ta je bil že krojačev
pomočnik. Pri tem mojstru se je izučil in ostal kar pri
njem. Ko sta se Gropa in mojster porazgovorila, je mojs-
ter prijel Franceljna rahlo za uho in mu povedal, da je
sprejet za vajenca. Pepe mu je to povedal po domače.
Potem je velel pomočniku, naj odvede novega vajenca v
svojo sobo, da bi odložil vrečo in zvedel, kje bo prenoče-
val.

Ko sta se vrnila iz podstrešnice, je mojster velel Gro-
gu, naj gre s fantom danes nekoliko po mestu, da bo
videl, kje je; zvečer naj se vrneti.

Vrnila sta se, ko sta prej opoldne pošteno obedovala v krčmi, ki jo je Groga poznal. Francelj je bil ves zbehan. Niti do Ljubljane še ni nikoli prišel. Zato mu je bil Judenburg tako velikanski.

Zvečer ga je stric Groga pripeljal nazaj in ga izročil in priporočil mojstru. Tam je večerjal velikanske cmoke, njemu prej neznane okrogle štruklje. Tudi stric Groga je prisedel. Zvečer se je poslovil od fanta in mu napovedal rešto lepih naukov za slovo.

Ko je drugo jutro mojstru pokazal, da ima že od doma naprstnik in je poskusil malenkost sešiti, ga je dobri mojster potegnil za uhelj in s tem pokazal, da je vajenca vesel.

Tako je nekdaj naša mladina šla za vsakdanjim kruhom po vsem svetu. Doma ni bilo zaslužka in zato so še danes naši ljudje razkropljeni v visokih tisočih po vsej zemlji.

Francelj se je pridno učil. Podnevi šivanja, zvečer v postelji ga je nemščine učil tovariš Pepe. Nekega dne pa so se ustavile tri ženske tik pred posebno velikim oknom delavnice. Vsa druga okna so bila zelo majhna. Tega si je mojster sam izmislil, da je ob njem urezoval oblačila in šival. Ženske so govorile z usti, časih vse tri tudi z rokami. Dolgo se niso ganile izpred okna. Mojstra je to zasenčenje le ujezilo. Velel je Franceljnu, naj vzame preprost dolgi stol in jim ga nese ven ter jim ga po-

nudi. Saj jih morajo noge boleti od dolgega stanja. Francelj je pograbil dolgi stol, Pepe mu je še rekel, naj jim reče sitzen (sedite)!

Francelj je trdo porinil stol prednje in zakričal: sitzen!

Ženske so se ozrle. Hitro so zaslutile mojstrovo šalo in piker zbadljaj. Ozrle so se po fantu in stolu, ga ozmerjale ter se razšle. Francelj je pa sedel sam na stol in za njimi kričal: Niks tajč! Mojster se je od srca smejal in Franceljna pohvalil, ko je prinesel dolgi stol v delavnico in še potoma ponavljal niks tajč!

PONOS

Priletni oče je kaj rad hodil v hišo, kjer je bila poročena njegova hči. Vselej pa se je nekako prithotapil do njenega doma. Ni šel takoj v hišo. Neopažen je šel naprej na skedenj. Tam je pregledal, kako ravnajo s krmo. Ali je vse lepo pospravljeno? Ali je na podu rezanica v lepem kupu ob steni? Ali ni po tleh slama, raztreseno seno? Ko je tam vse ogledal, je šel v hlev. Ali je živina lepo rejena? Ali ji je dobro nastlano? Še v jasli je potipal, če ni v njih polno zjedi. Tudi v orodjarno je pogledal. Potem šele je šel v hišo. Družina se je že zbrala k opoldanskemu obedu. Ko je njegova hči, gospodinja, postavila veliko skledo na mizo, je seveda povabila tudi oča. »Prisedite, boste še vi zajeli!« Oče pa je obsedel pri peči. »Zahvaljena, saj me kosilo čaka doma.« Družina je zajemala, oče pa je od peči hvalil, kar je videl, kaj malega pograjal. Po obedu je odšel domov.

Doma je sedel k peči in omenil hčerki, gospodinji, za obed. Hčerka se je začudila in rekla: »Ali niste pri Kraljevih jedli?«

»Nisem,« je kratko odgovoril ded.

»Ali vam niso nič rekli?« se je začudila gospodinja.

Ded, ves namrgoden, pa ji je pojasnil:

»So, pa premalo!«

Tudi kmečka gostoljubnost ima svoje postave.

SOSED PRI SOSEDU

Lepo nedelje popoldne je prišel v vas k sosеду Juri-ju najbližji sosed. Postopala sta po širokem dvorišču, se pomenkovala, pogledala v hlevu živino in novega žrebeta. »Lepo imaš vse,« je sosed hvalil. Nazadnje pa je želel:

»Pokaži mi še prašičke, kako se kaj rede.« Sosed ni bil nič kaj volje, da bi mu šel odpirat svinjak. Zato si je sosed Jurij kar sam odprl vrata do pujskov in jih ogledoval. Sam je potem zaprl vrata in sosеду rilce pohvalil: »Le kaj jedo, da so tako lepo zaliti?«

Sosed mu je kratko odgovoril:

»I kaj? Med tednom to, kar mi, v nedeljo pa seveda še bolje.«

Sosed je občutil trn v besedi in se poslovil.

POSOJENA KNJIGA

Za Cojzove dobe so začeli pod Stolom in Begunjščico iskati železno rudo. Večina poskusov je bila brez uspeha. Pač pa so zadeli ob rudo tam, kjer stoji danes Valvazorjeva koča. Drugo, dokaj izdatno žilo rude so odkrili sredi Begunjščice. Izpod Stola so nakopano rudo z vozi prepeljali na Javornik v topilnice. Od jam v Begunjščici pa ni bilo vozne poti. Zato so nakopano rudo spuščali po žičnici do planine na Jezercih. Od tam so jo vozniki prepeljevali skozi Moste in po glavni cesti do topilnice na Javorniku. Kasneje se je pa tovarnam ponudila odlična ruda zelo poceni iz Egipta. Barke so morale imeti obtežitev znotraj na svojem dnu. Namesto gramoza so dobivale za obtežitev izvrstno rudo v Egiptu. Seveda je bil tudi prevoz do Trsta te obtežilne rude hudo poceni. Ta ruda je izpodrinila manj odstotno in dražjo gorenjsko rudo. Zato je javorniško podjetje oba rudnika, na Stolu in v Begunjščici, opustilo. Barake za rudarje v Begunjščici so ostale prazne in bile prepuščene počasnemu propadanju. Le Valvazorjeva zidana hiša je obstala in kasneje nudila zlasti začetnim turistom stan in prenočišče.

V počitnicah po osmi gimnaziji sem šel na Begunjščico, in sicer po brezpotni strmini z Zelenice. Z vrha Begunjščice sem se vračal po strmi stezi z vrha gore proti dolini Završnice na Jezerca. Sredi poti sem prišel do razpadajočih barak nekdanjih rudarjev. Stopil sem v največjo barako. Vrat ni bilo več, klopi znotraj so bile deloma že trhle, boljše so pa ljudje odnesli ali pa z njimi pred kočjo kurili. Pogledal sem po vseh oddelkih. V največjem so bile pod stropom še police, v sredi pa razpadajoče ognjišče iz kamnov. Z neke police je gledal rob umazane knjige. Segel sem ponjo. Platnic ni bilo več. Prva stran je bila za silo še čitljiva. Naslov sem prebral: Jurčič, Jurij Kozjak. Celo svoj ročni podpis sem še izčrkoval in se začudil ter razveselil. Moja knjiga je bila. Neki rudar iz naše vasi si jo je na mojem domu izposodil ter jo zanesel v rudarsko barako. Po vseh listih so bili pečati črnih prstov. Mnogo rudarjev jo je bralo ob revni luči jamšarice, seveda z neumitimi rokami.

Rudarji so hodili le po enkrat na teden domov po brašno, sicer pa prenočevali v baraki po pogradih. Knjiga je dokazovala, da so jo rudarji radi brali. Spoštljivo sem si jo vtaknil v usnjeno torbo. — Nahrbtnikov tedaj še nismo poznali. — Odšel sem po zapuščeni rudarski stezi v dolino proti Jezercem. Edino živo bitje na tej že zelo z raznim ščavjem zarasli poti je bil v svitek zvit modras. Zelo previdno sem se ga ognil in hitro prišel po

zvinkani stezi na planino Jezerce. Tako ime je dobila planina, ker na njej privre na svetlo Završnica. Ta se ob izviru na Zelenici kmalu skrije pod zemljo. Na tej planini privre zopet na dan in nareja majhne tolmane — jezerca. Od tod ime planine.

Koče na tej planini so bile tedaj prazne. Pastirji so se s čredo vred preselili na Zelenico. Moja želja po planinskem mleku je bila prazna. Obsedel sem na tratici ob vodi, pomalical in še ogledal zdelanega Jurija Kozjaka. Ko sem se napil bistre Završnice, sem odšel po kolovozu proti domu. Ne daleč od praznih koč sem zagledal ob poti reven križ. Še je bilo možno prebrati napis: Joža Dernič. Spomnil sem se ga. Saj je bil doma iz sosedne naše hiše. Ta se je zadal za cestarja po tem kolovozu, ko so odvažali rudo z Jezerc. Nikoli ni prišel domov, ne v petek ne v svetek. Ko je nekoč južinal svoje revno kosilce, je sedel ob poti na korenino stare bukve. Tam so ga našli mrtvega. Kramp in lopata poleg njega sta bila edini priči njegove nenadne smrti. Postal sem pred revnim križem in pomolil za trpina Joža, prepričan, da ga je njegov angel varuh pospremil pred nebeška vrata, ki mu jih je Peter rad odprl.

PRI KROJAČU

Gosposki človek pride k mojemu očetu. Zvedel je, da oče kroji posebno lepe irhaste hlače z žido preštepene. To se je izučil, ko je bival šestnajst let na Gornjem Štajerskem. Tisti človek pride in sede na klop poleg šivarja očeta. Gosposki človek ni pogledal, kam in na kaj sede. Oče ga je preko naočnikov nekam sršenasto pogledal. Tuji gospod je namreč sedel kar na lepo zlikano in zravnano novo obleko na klopi. Oče gospoda ni hotel opozoriti, naj bi vendar sam pogledal, kam sede. Utrgal si je od klobčiča zelo dolgo, močno nit in začel šivati. Dolga nit je segala do tega gospoda. Kadar jo je oče zategnil v debelo raševino, je z iglo grede rahlo zboldel tujega gospoda. Prvič, drugič. Tujec je čutil iglo in rekel: »Tu sem vam v napoto.« Oče pa ga je zvito potolažil. »Nič mi niste napoti!« In spet je potegnul šivanko iz vboda v raševino in z iglo bolj globoko pičil tujca. Ta je naglo odskočil: »Sedaj pa čutim, da sem vam res napoti.«

Tujec se je presedel z lepo zlikane nove obleke in se odmaknil.

»No, no,« mu reče oče. »Saj imate prav. To lepo obleko predenem drugam, potem sedite nazaj, da se pomeniva.«

Tujcu se je šele sedaj posvetilo, da je hudo napak sedel na tujo, zlikano obleko. »Ne zamerite!« se je opravičeval. »Nisem pogledal!«

»Je res tako, da mora človek vselej pogledati, kam stopi in kam sede.«

PRI ODPRTEM KRUHU

Taka je bila stara kmečka navada. Mlada gospodinja je imela za babico ali starega deda vedno shranjen v zaklenjeni omari kak priboljšek. Otroci in krepke deklet do teh priboljškov niso smeli in ne mogli. Drugačna je bila z vsakdanjim črnim kruhom. Ta je bil vedno v veliki miznici v hiši in ob njem krušni nož. Vsak si ga je od hleba po mili volji odrezal, če je bil lačen. Edino otroci niso smeli samovoljno do kruha v miznici. Zanj so morali prositi ali očeta ali mater, da jim ga je odrezala.

Po mestih te navade ni bilo. Štruca kruha, doma ali pri peku pečenega, je bila v shrambi. Vsaka služkinja si ga je smela po mili volji odrezati, če je bila lačna.

Pri neki družini so dobili novo kuharico. Bila je nekoliko že v letih, a krepka in pridna, pa tudi sposobna. Gospodar, profesor, je ni mogel prehvaliti, ko se je po opravku oglasil pri nas.

Po dveh tednih pa se oglasi pri nas ta nova kuharica. Jezna in vsa nabrskana:

»Odpovedala sem službo in pojdem še danes proč.«

»Zakaj vendar, ko te vsi hvalijo?«

»Nočem hvale od gospe, ki mi zaklepa kruh. V nobeni službi se mi ni kaj takega primerilo. Saj ga malo snem, a kruh mi mora biti odprt.«

Tolažba in pogovarjanje ni nič zaleglo.

»Nikjer mi še niso kruha zaklepali. Jaz grem.«

Še so jo pregovarjali!

»Nikar ne hodi! Gospod profesor te je silno hvalil. Zaradi zaklenjenega kruha ne bodi taka burja!«

»Stare pravice mi še nikjer drugod niso zaklepali. Pojdem!«

Burjasto je odšla in se res še isti dan preselila drugam.

Zares ni modro poslom kratiti starih pravic.

Drugačni časi, drugačne pravice.

OČETOVE GRČE

Zdravniki pravijo tej oteklini v grlu angina. Preprosti ljudje pa so te otekline in ugnojitve mandljev imenovali grče. Zelo sitna in boleča je ta bolezen. Sam sem jo skusil, pa tako hudo, da je moral priti zdravnik, ki mi je te gnojne otekline s pinceto predrl.

Prav hude grče je imel tudi moj oče. Dva dni se je boril z njimi in popil veliko raznih čajev. Nič ni pomagalo. Moral je v posteljo. Grče so naraščale. Uboga moja mati je presedela dve noči ob njegovi postelji in mu varila čajev, vrat ovijala v tople obkladke in mu nudila vročega mleka, ki ga pa ni mogel niti požirka več popiti. Tretjo noč je mati sede ob očetovi postelji zadremala. Očeta je začelo dušiti. »Konec me bo,« je pomislil. Pa si jo, šaljivec, izmislil: »Smrt se mi bliža, za vrat me bo zadušila. Le čakaj, prevarim te.« S težavo se je obrnil v postelji tako, da je noge položil na zglavno blazino, glavo pa na vznožje, češ, smrt bo iskala vrat, pa naj me davi za noge. — Ko se je tako obrnil, mu je glava omahnila čez končnico postelje. Vrat se je napel, obe gnojni oteklini sta se predrli, izbruhnil je polno gnoja. Tedaj pa je pokli-

cal spečo mater, poprosil za skodelo vročega mleka in vsega gladko popil.

Večkrat je pripovedoval, kako je osleparil smrt in ozdravel. Vselej pa je dodal: Starši, le takoj s tako boleznijo z otroki k zdravniku!

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-296-3